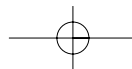
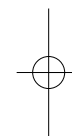
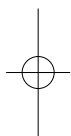

Szabó Ferenc

**BÍZHATUNK-E
A BIBLIÁBAN?**

SZABÓ FERENC

BÍZHATUNK-E A BIBLIÁBAN?

SZABÓ FERENC
2006

TARTALOM

Lektorálta:
Holló Péter, Kecskeméti János

Felelős kiadó: *Szabó Ferenc*
e-mail: level@szaboferenc.hu
www.szaboferenc.hu

Nyomtatás: ....., ...

ISBN 963 06 0904 5

Előszó	7
I. Néhány szó a Bibliáról	
II. A csapongó fantázia szüleménye?	
Két, egymásnak ellentmondó teremtéstörténet?	
Honnan lett Kainnak felesége?	
Mózes szerint szilárd boltozat az ég?	
Jónás a hal gyomrában	
Emberáldozat a Bibliában?	
Egy ismeretlen nép felfedezése	
A város, amelyről azt hitték, nem is létezett	
Egy ismeretlen uralkodó	
Ellentmondás vagy értelmezési kérdés?	
Jézus két nemzetségtáblázata	
Lukács mint történész	
A Noénak adott feladat	
III. Régészet és Biblia	
Ábrahám kora	
Sodoma és Gomora: léteztek-e ezek a városok?	
Tudott-e Mózes héberül írni?	
Az egyiptomi csapások	

Tartalom

Hol laktak a héberek?	
Salamon és a régészeti	
Egy ostrom tanulságai	
Júda királyai a Bibliában és a történelemben	
Eszter és kora	
A templom újjáépítésének ellenzői	
Kumrán és a szövegHITELESSÉG	
János evangéliuma	
Szakértők az újszövetségi iratok koráról és hitelességéről	
IV. A DÖNTŐ ÉRV A HITELESSÉG MELLETT	
Jövendölés Babilon ellen	
A Tírusz elleni prófécia	
Prófeciák Jézus Krisztusról	
Néhány jellemző részlet	
A szenvedő szolga Ézsaiás könyvében	
A valószínűség-számítás és a prófeciák	
Lehetséges, hogy valaki szándékosan teljesítse be a prófeciákat?	
Az apostolok tanúságtétele	
Dániel könyve 9. fejezete – az egyedülálló kijelentés	
Az igazi Messiás ismertetőjegyei	
Zárszó	
Felhasznált irodalom	

ELŐSZÓ

Ebben a kis könyvben szeretnénk elgondolkodni azon, hogy érdemes-e komolyan venni, érdemes-e olvasni a Bibliát? Fontos lehet-e a XXI. század elején egy olyan könyv, amelynek az első részeit csaknem három-ezer-ötszáz éve írták, a végét pedig nagyjából kétezer éve?

Ma mindenki időhiánnyal küzd. Ez ugyan közhely, de milyen érdekes, hogy már az 1910-es években is a „modern világ rohanó tempójá”-ról írtak – s ma nosztalgiával tekinthetünk vissza arra az időre, hogy mégis mi mindenre volt idejük az akkoriaknak, amire nekünk már nincsen. Olvassuk-e, s ha igen, akkor miért – megéri-e a befektetett időt és energiát a Biblia? Csakugyan mindennél értékesebb-e, mint ahogyan egyesek állítják, vagy olyan értéktelen és fölösleges, mint ahogyan mások bizonygatják? Különleges könyv lehet, ami ennyire megosztja az embereket.

A Biblia a legtöbb példányban kiadott könyv a világon, sokan azonban csak a polcukon tartják, nem ismerik igazán. Információhiány és sok-sok előítélet nehezíti meg, hogy komolyan kézbe vegyük a „Könyvek könyvé”-t.

Kinek-kinek önmagának kell eldöntenie, szán-e időt a Bibliára. Reményeink szerint e döntés meghozatalához nyújt segítséget kiadványunk.

I.

NÉHÁNY SZÓ A BIBLIÁRÓL

A Biblia két részből áll: az Ószövetséget az i. e. XV. századtól kb. i. e. 400-ig írták, és 39 iratot tartalmaz, az Újszövetséget az i. sz. I. században jegyezték le, és 27 iratból áll. A Bibliának több mint negyven szerzője volt, a legkülönbözőbb foglalkozású emberek, mégis egyedülállóan egységes könyvet alkottak.

Mózes Egyiptom trónörököse volt, Józsué hadvezér, Dávid és Salamon Izrael királyai, Dániel magas rangú államférfi, Ámós pásztor, Nehémiás királyi udvarban tisztviselő, Péter halász, Máté vámszedő, Pál jól képzett rabbi. Különböző helyeken és körülmények között éltek és alkottak: Mózes a pusztában, Dávid bujdosás közben, később a palotájában, Pál utazásai során és a római börtönben, János Pátmosz szigetén, kényszermunka közben. Három világrészben keletkeztek ezek az iratok: Ázsiában, Afrikában és Európában. Három nyelven írtak a szerzők: az Ószövetség nagyrészt héber, kis részben arám nyelven, az Újszövetség pedig görögül íródott. Josephus Flavius (...-...) történetíró arról tudósít, hogy az Ószövetséget annyira tiszteletben tartották, hogy az évszázadok során senki sem mert volna bármit is hozzátenni vagy elvenni belőle.

Bizhatunk-e a Bibliában?

A Biblia vitatott témák sokaságát tárgyalja, de szerzői egységesen, mégsem egysíkúan írtak ezekről, és Istennek az emberiséggel kapcsolatos terveit fokról fokra bontják ki. Sokan gondolták azt, hogy ellentmondásokra bukkantak a Szentírásban – ám a lelkiismeretes és elfogulatlan olvasók számára hamar kiderült, hogy itt egy téma különböző nézőpontú megközelítéseiről van szó, amelyek nem ellentétesek, hanem csodálatosan kiegészítik egymást. A kritizálók sok esetben nem vették figyelembe a szövegösszefüggéseket, a történelmi háttérrel vagy a nyelv sajátosságait. A Biblia nem találomra összeszedett iratdarabok egymáshoz fércelése volt, hanem egy átfogó, egységes mondanivaló lépésről lépésre megvalósuló kibontása, felszínre hozása. A Biblia bármely része csak a többi részzel egységben értelmezhető – ez alighanem a legszűrűbben megszegett írásértelmezési szabály.

A Biblia azért is különleges, mert rendkívül magas erkölcsi színvonalat kíván meg a keresztényektől: tegyünk jót mindenkivel, az ellenségeinkkel is, sőt szeressük őket – de az életünk ne csak a tetteinkben legyen tiszta, hanem a gondolatainkban és az indítékainkban is. Jézus hegyi beszéde szerint már a harag is a gyilkosság kategóriájába esik, sőt a Tízparancsolat kimondja, hogy kívánni sem szabad bizonyos dolgokat. Az ember alkotta vallások (beleértve a kereszténynek mondottakat is) ezt a mércét szívesen félreteszik – amit ezekben meg kell tenni, az emberileg megvalósítható, ha nem is könnyen, de véghez vihető. A Biblia vallása egészen más. Egyedülálló az is, amit az ember és Isten viszonyáról tanít. Bármely más vallás alapja

Néhány szó a Bibliáról

az, amit az embernek tennie kell Istenért, hogy kegyeit elnyerje – a Biblia szerint pedig maga Isten adott áldozatot az emberért, hogy biztosítsa őt a szeretetéről.

„A Biblia erkölcsi színvonala talán sehol sem mutatkozik meg nyilvánvalóbban, mint abban a tényben, hogy olyan nyíltan felsorolja legnemesebb, legjobban szeretett főszereplőinek bűneit és gyengeségeit.

Valóban: Noé részeg volt; Dávid házasságtörést, sőt gyilkosságot követett el; Péter megfutamodott és hamis esküt tett. Mindez igen helytelen volt, de annyira mások voltak ebben, mint mi vagyunk? A Biblia egyszerűen olyannak mutatja be az embert, amilyen. A legvonzóbb és legnemesebb ember sem jobb, mint bárki más. A Biblia nem olyan, mint egy vasárnapi iskolás füzetecske: nagyon-nagyon jó gyerekekről szóló történetekkel, akik általában fiatalon meghalnak. A Biblia élethű – egészen egyedülálló módon.

Képzeljük csak el, hogy ha a Bibliát egy vallásos klub állította volna össze és adta volna ki – hallanánk-e akkor valamit Ábrahám ravasz hazugságáról, Péter gyáva tagadásáról, Salamon balga bálványimádatáról, Lót szégyenéről, Jákób csalásáról, a Pál és Barnabás közötti viszályról vagy Mózes önféjűségéről? Egészen biztosan nem. Tiszteletreméltó lelkészekből álló bizottság egy olyan Bibliát adott volna elénk, amely tele van feddhetetlen emberekkel, a kifogástalan viselkedés példaképeivel és szent életrajzokkal – nem egy olyan Bibliát, amelyben valóságos, szegény, nyomorult bűnösöket írnak le. De ez a könyv még ennél is tovább megy: a Biblia néhány írója nem szégyelli leírni saját bűneit sem, pl. Máté, János és Pál. Milyen más

Bizhatunk-e a Bibliában?

könyv van még, amelynek a szerzői ilyen figyelemre-méltó, jellemes emberek? E könyv egyedülálló erkölcsi jellege visszavonhatatlanul választásra, döntésre kényszeríti az embert. Úgy tűnik, senki sem tud érintetlen és semleges maradni a Bibliával szemben.

Talán ez az oka annak is, hogy a Biblia a világon a legnagyobb példányszámban eladott, a legelterjedtebb, a legtöbbet fordított és legtöbbet olvasott, de egyben a leginkább gyűlölt könyv is. Ez az oka annak, hogy soha egy könyvet annyira nem támadtak, kritizáltak, vontak kétségbe és semmisítettek meg, mint a Bibliát. Talán ugyanazért gyűlölik sokan a Bibliát, mint a bűnöző a törvényt, amelynek paragrafusai alapján elítélik.

Ennek a fordítottja is igaz: a Biblia a legjobban szeretett könyv a világon. Krisztus mondta egyszer a hamis prófétákról: *»Mert gyümölcséről lehet megismerni a fát... Minden jó fa jó gyümölcsöt terem, de a rossz fa rossz gyümölcsöt terem.«* (Máté 7,16–17) Pontosan ezt lehet elmondani a Bibliáról is. Ha erkölcsi tanítása nemcsak rendkívül érdekes, hanem jó és hasznos is – röviden, ha a Biblia jó könyv –, akkor annak gyümölcsökben kell megmutatkoznia. Marcus Aurelius, Konfucius és más moralisták magas színvonalon álló munkákat írtak az etikáról. De ki tudna egyetlen példát hozni, hogy egy ember azért él valóban jó és szent életet, mert e bölcselők könyveit tanulmányozta? Azok a könyvek csakugyan egy bizonyos ideált nyújtanak, de a gyakorlat azt mutatja, hogy azt az ideált az elbukott ember nem éri el, mert hiányzik az ereje hozzá. Szemmel láthatóan csak a Bibliának van meg erre az ereje.” (*Így keletkezett a Biblia*, 25–26. o.)

Néhány szó a Bibliáról

Induljunk hát a látszólagos ellentmondások nyomába, és vizsgáljuk meg, lehetséges-e egyértelmű és bárki számára elfogadható bizonyítékot találni arra, hogy a Biblia Istentől származik?

II.

A CSAPONGÓ FANTÁZIA
SZÜLEMÉNYE?

A „Könyvek könyvét” sokan és sokszor vádolták az-
zal, hogy pontatlan, ellentmondásos könyv, amely a
modern ember figyelmére egyáltalán nem érdemes.
Ha végignézzük e támadások történetét, hamarosan
kiderül: a Bibliának felrótt tévedések közül számtalan-
ról bebizonyosodott, hogy az értelmezők tévedtek,
vagy a régészet cáfolta meg az ellenvetéseket. A teljes-
ség igénye nélkül nézzünk meg néhány „tévedést”,
„ellentmondást” vagy „legendát”.

Kétféle teremtéstörténet?

A teremtés könyve első és második fejezete a kritikusok
szerint két különböző teremtéstörténetet mutat be.
Szerintük ez a szöveg különböző szerzők műve, és ez
szolgál egyik alapjául annak az elképzelésnek, mely
szerint a Mózes öt könyve több „forrásból” származik.
Valóban így lenne? Az első fejezet átfogó módon me-
séli el a világ teremtésének főbb lépcsőfokait. A máso-

Bizhatunk-e a Bibliában?

dik fejezet részletesebben fejti ki az ember teremtéséhez kapcsolódó részleteket. A negyedik versben „eredetnek” fordított szó a héber „toledot” (nemzetség), amely 11-szer tér vissza Mózes első könyvében (5,1; 6,9; 10,1 stb.). Itt ezt jelenti: íme, ami az ég és föld teremtését követte; és nem egy, az elsőtől különböző, új teremtést beszél el. A második fejezet nem egy új teremtéstörténet, hanem a hatodik nap részletezése. Istent itt Jahve-Elohimnak hívják, amely Jahvének a megváltással erősebb kapcsolatban álló címe. I. Mózes 2. fejezete kifejti, ami az emberre, két természetére, ideális lakhelyére, állatokkal való kapcsolatára, feleségére vonatkozik. A versek rendje nem feltétlenül kronologikus, a téma szerint van sorrendbe szedve, ezt a módszert egyébként az irodalom és a filmművészet is alkalmazza. Erre utal, hogy másként Istennek előbb kellett volna megteremtenie az embert (7. vers), mint a helyet, ahova helyezi őt (8. vers); vagy két ízben kellett volna ez utóbbit odahelyeznie (8, 15. vers). Elfogadni Mózes első könyve 1. és 2. fejezetét mint két, egymásra épülő, egymást kiegészítő képet, egyáltalán nem tűnik képtelen gondolatnak.

Honnan lett Kainnak felesége?

Gyakran feltett kérdés, honnan lehetett Kainnak felesége? Hiszen I. Mózes 4,17 előtt csak az első emberpárról van szó. I. Mózes 5,4 viszont eligazít ebben a kérdésben: a Biblia tudósít arról, hogy „telének Ádám napjai, minekutána Séthet nemzette, nyolcszáz eszten-

A csapongó fantázia szüleménye?

dőre, és nemzett fiakat és leányokat”. Kain házasságának időpontját nem tudjuk, így semmi sem zárja ki azt, hogy lehetett felesége a testvérei közül. Isten a testvérek közötti házasságot csak jóval később, a zsidóknak adott törvények között tiltotta meg (III. Mózes 18,6–7).

Mózes szerint szilárd boltozat az ég?

Néhányan úgy gondolják, hogy a zsidók hite szerint az ég szilárd és mozdulatlan boltozat, amelyre a csillagok fel vannak erősítve. A Biblia semmi ilyesmiről nem beszél. A „*mennybolt*” a Vulgátának, a Szentírás ókori latin fordításának egy fordítási hibája, és az I. Mózes 1,6-ban használt kifejezés valójában nem szilárd teret jelöl. Arisztotelész és az ókoriak képzeltek el az eget úgy, mint szilárd szférát. Bár a Biblia beszél jelképesen az ég oszlopairól és alapjairól, de az is szerepel benne, hogy Isten „terjeszti ki Északot az üresség fölé, és függeszti föl a földet a semmiség fölé” (Jób 26,7).

Jónás a hal gyomrában

Természetesen Jónás történetét is sokan megkérdőjelezték, mondván, hogy egy bálna nem nyelhet le egy embert, mert a torka olyan szűk, hogy senki nem férne át rajta. De a Biblia nem bálnát, csupán nagy halat említ (Jónás 2,1). Az pedig köztudott, hogy például a cápák képesek teljes egészében lenyelni egy emberi tes-

Bizhatunk-e a Bibliában?

tet. Az elmúlt ötven-nyolcvan évben többször is megtörtént, hogy bizonyos bálnafajok egészben nyeltek le embereket, egy alkalommal pedig élve sikerült egy hal gyomrából kiszabadítani egy halászt, bizonyos James Bartleyt.

„Korunkban több esetet is jelentettek, amikor emberek túléltek azt a megpróbáltatást, hogy elnyelte őket egy bálna. A *The Princeton Theological Review* (1927. október) két ilyen esetről is beszámol, az egyik 1758-ban, a másik pedig 1771-ben történt: egy bálna elnyelt egy embert, és nem sokkal később, kisebb sérülésekkel, kihányta. R. K. Harrison az *IOT* 907. oldalán több ilyen esetet is leír.

Az egyik legmegdöbbentőbb történetet Francis Fox írja le a *Sixty-three Years of Engineering* (London, J. Murray, 1924) c. könyvének 298–300. oldalán, aki elmondja, hogy két tudós alaposan kivizsgálta ezt az esetet (az egyikük M. de Parville volt, a párizsi *Journal des Debats* tudományos szerkesztője). 1891 februárjában a *Star of the East* bálnavadászhajó a Falkland-szigetek közelében hajózott, és a toronyban levő őrszem egy hatalmas ámbrás cetet vett észre tőlük három mérföldre. Azonnal leeresztettek két csónakot, és az egyik szigonyosnak sikerült is megdöfnie az állatot. A második csónak is megtámadta a bálnát, de felborult, és amikor az a farkával felkavarta a vizet, a legénység a tengerbe esett. Az egyikük megfulladt, de a másik, James Bartley, nyomtalanul eltűnt. Miután megölték a bálnát, a legénység nekilátott baltákkal és szigonyokkal dolgozni, hogy eltávolítsa a bálnaszírt. „Egész nap és még az éjszaka egy részében is dolgoztak. A követ-

A csapongó fantázia szüleménye?

kező napon hozzáerősítettek egy emelőszerkezetet a gyomorhoz, amit felhúztak a fedélzetre. A tengerészet megrémítette valami, ami benne volt és görcsszerű életjeleket adott: megtalálták a hiányzó tengerészt, összekuporodva, eszméletlenül. A fedélzetre fektették és lelocsolták tengervízzel, ami hamarosan magához térítette. A harmadik hét végén teljesen felépült a sokkból és folytatta munkáját... Az arca, nyaka és kezei teljesen fehérek voltak és pergamenszerűnek néztek ki. Bartley megerősítette, hogy húsoththonában valószínűleg egészen addig életben maradt volna, amíg éhen nem hal, mivel az eszméletét a rémület miatt vesztette el, nem a levegőhiány miatt.” (Gleason L. Archer: *Az ószövetségi bevezetés vizsgálata*, 379. o.)

Emberáldozat a Bibliában?

Isten megtiltotta az emberáldozatot, a kritikusok viszont úgy vélik, hogy a Bírák könyve egyik története szerint Jefte, Izrael bírása feláldozta a lányát (Bírák könyve 11. fejezet).

A héber szövegben a *chérem* szó szerepel. A Hertz-kommentár (*Mózes öt könyve és a haftarák*) szerint: „Örökre felajánlott dolog: Háromféle chérem volt a szigorúság különböző foka szerint: a háborús chérem, a jogi chérem és a magánchérem. Ez a vers (28. vers) az utóbbival foglalkozik. A szentély számára való »felajánlás« ünnepelesebb volt, mint a pusztá adományozás. Az illető ember, állat vagy birtok a »legszen- tebb« – azaz a szentély elidegeníthetetlen tulajdona

lett, és a papok birtokába ment át... A 29. versben a célzás olyan személyre vonatkozik, akire a hatalom legfelsőbb tényezője, a fejedelem vagy király rendkívüli időkben, például háborúban vagy más különleges alkalomkor kimondja a chéremet. (...) Az ilyen halálra ítélt embernek a kiváltása megengedhetetlen. (...) Az egyénnek nem volt szabad ilyen chéremet gyakorolni. Deut 12,31 megtiltja az emberáldozatot, a rabszolga megölését pedig Ex 21,20 tiltja meg."

Jefte megválthatta volna a leányát, ha csak fogadalmi ajándékot akart volna adni az Úrnak. De ő bizonyára magánchéremre tett fogadalmat, teljesen az Úrnak akarta szentelni azt, amivel találkozik. Ez égő áldozat lehetett, avagy személy esetében a szentély szolgálatára rendelés. Sámuel például úgy szentelte Istennek az édesanyja, Anna, hogy elvitte a szentélyhez, hogy ott Éli főpap mellett szolgáljon teljes életében: *„És fogadást tett (Anna), mondván: Seregeknek Ura, ha megtekinted a te szolgálóleányod nyomorúságát és megemlékezel rólam, ha nem feledkezel el szolgálóleányodról, hanem fiúmagzatot adsz szolgálóleányodnak, én őt egész életére az Úrnak ajánlom... És történt idő múltával, hogy terhes lett Anna, és szült fiat, és nevezte őt Sámuelnek, mert úgymond az Úrtól kértem őt... Anna mondta a férjének: Mihelyt a gyermeket elválasztom, felviszem ot, hogy az Úr előtt megjelenjen, és ott maradjon örökké.”* (I. Sámuel 1,11, 20, 22)

Jefte leánya esetében az Istennek szentelés együtt járt a férjhez menésről és így a gyermekáldásról való lemondással, ami ez esetben különösen nagy szerencsétlenség volt, mert egyben Jefte családjának, nevének a kihalását is jelentette. Jefte is, leánya is úgy érez-

ték azonban, hogy az Isten által szerzett hatalmas és csodálatos szabadulást becsülnék le, ha nem teljesítenék a fogadást ilyen áldozatvállalás árán is. Bírák 11,38–40-ben ezt olvassuk:

„És ő mondta: Menj el. És elbocsátá őt két hónapra. Az pedig elment és az ő leánybarátai, és siratta az ő szüzességét a hegyeken. És a két hónap elteltével visszatért atyjához, és betöltötte az őfelőle való fogadást, amelyet tett, és ő soha nem ismert férfiút. És szokássá lett Izráelben, hogy esztendőnként elmentek az Izráel leányai, hogy dicsőítsék a gileádbeli Jefte leányát esztendőnként négy napon át.” Ha megölték volna, aligha csak a szüzességét siratta volna, sokkal inkább az életét. A fogadás betöltéséről ezt olvassuk: *„és betöltötte az őfelőle való fogadást, amelyet tett, és ő soha nem ismert férfiút”* – ez egyértelműen és világosan a szentélyszolgálatba való belépéséről szól.

Egy ismeretlen nép felfedezése

Hosszú időn át a Biblia volt az egyetlen, amely a hettitákat, ezt a nagy ókori népet említette (összesen 47-szer), és a bírálók szkepticizmussal beszéltek ezekről az utalásokról. Végül, nyolcvan év fáradtságos kutatás nyomán felfedeztek egy óriási jelentőségű dokumentációt a hettita birodalomról, nyelvéről, hódításairól, fővárosáról, Boghazköiről (a törökországi Ankara mellett), Palesztinához fűződő kapcsolatairól. Nem érdemes tévedéssel vádolni a Bibliát, amíg a tudomány vagy a történelem hallgat azokról a tényekről, amelyeket ez a könyv állít.

A város, amelyről azt hitték, nem is létezett

Asszíria fővárosa, „Ninive pedig nagy városa volt az Istennek, háromnapi járóföld” (Jónás 3,3). Azonban ez az óriási város olyan tökéletesen eltűnt, hogy például Voltaire is kigúnyolta a bibliai leírást a fantommetropolisról. Csak 1842-től kezdve, a modern régészettudomány megszületése után erősítették meg száz százaléig az ásatások a bibliai állításokat. A város valóban hatalmas volt, és több mellékközséget is magában foglalt. Assurbanipal palotáját is megtalálták, 71 teremmel és szobával, s egy 22 000 ékírásos szöveget tartalmazó könyvtárral.

Egy ismeretlen uralkodó

Dániel 5. fejezete beszéli el Belsazar király történetét, aki felajánlotta a prófétának az uralkodásban „a harmadik helyet”. A történet szerint Belsazárt megölték egy orgia utáni éjjelen, Babilon bevételekor. A történetírás teljesen elveszítette Belsazar nyomát, s uralkodásának körülményei a kritikusok számára megmagyarázhatatlannak tűntek. A babiloni archívumok viszont felfedték, hogy Belsazar az apja, Nabonid mellett volt társuralkodó, következésképpen csak a harmadik helyet adományozhatta Dánielnek (16. vers). Az a tény, hogy ezt a személyt Nabukodonozor „fiának” nevezik (18. vers), megfelel az ókori gyakorlatnak. Néha még

az unokát is így hívták (II. Királyok 9,2, 20), vagy valamely későbbi utódot. Az asszír dokumentumokban Jéhut „Omri fiának” hívják, holott csak a trónon követte őt.

Ellentmondás vagy értelmezési kérdés?

Ellentmondásnak tűnik, de könnyen áthidalható értelmezésbeli kérdés, hogy II. Sámuel 24,1 szerint a királyt Isten indítja arra, hogy népszámlálást tartson, I. Krónika 21,1 szerint pedig Sátán. A két szöveg az igazság egy-egy oldalát mutatja be. Sátán éppúgy Isten engedélyével támadta meg Jóbót (Jób 1,12, 2,6). Sault „gonosz lélek kezdte gyötörni, mely az Úrtól küldetett” (az engedélyével működött, I. Sámuel 16,14, lásd még I. Királyok 22,19–23).

Jézus két nemzetségtáblázata

Első olvasásra ellentmondásosnak tűnik Jézus két családfája Máté és Lukács evangéliumában. Máté (1,1–17) Ábrahámától József, Jákób fiáig és Mária férjéig jegyzi. Ez a törvényes családfa mutatta meg a zsidóknak, hogy Jézus, József fogadott fia, Dávid trónörökösének, Salamonnak az ágáról származik. A Lukácsnál közölt családfa (3,23–38) Krisztustól indul, „aki, mint állították, a József fia volt, ez pedig a Hélié”, és Nátánon és Dávidon keresztül Ádámig vezet vissza. Úgy hisszük, ez Mária családfája, amely a pogányok számára meg-

mutatja, hogy Jézus Dávid egyenes ági leszármazottja. Lukács kategorikusan kijelenti, hogy Krisztusnak nem volt emberi apja; Ő tehát Mária apjának, Hélinek volt az unokája.

Lukács mint történész

Lisániás, Abiléné negyedek fejedelme miatt a bírálók sokat csúfolták Lukácsot, mivel Heródes kortársának állította Lisániást (3,1) – mindaddig, míg fel nem fedeztek egy feliratot, amely megerősítette az evangélium szövegét. Sokáig kétségbe vonták azt is, hogy valóban Poncius Pilátus volt Júdea helytartója. Azonban a régészet talált bizonyítékot erre: egy Cezáreában megtalált feliraton szerepel a prokurátor neve.

A Noénak adott feladat

A szkeptikusok egyik kedvenc témája Noé bárkája. Feltételezik, hogy nem férhettek rá az állatok, nem volt elég hely egy a világot reprezentáló állatseregletnek (pl. a dinoszauruszoknak), sem a takarmánynak, meg aztán mit is kezdtek ott az ürülékkel? John Woodmorappe *Noé bárkája: megvalósíthatósági tanulmány* c. könyve részletesen foglalkozik minden gyakorlati kérdéssel – a *Kérdések a kezdethez* című könyv is idézi ezt a tanulmányt.

A Noénak adott utasítás így szólt: „Minden tiszta állatból hetet-hetet vigyél magaddal, hímet és nős-

tényt. Azokból az állatokból, amelyek nem tiszták, kettőt-kettőt, hímet és nőtényt. Az égi madarakból is hetet-hetet, hímet és nőtényt, hogy maradjon utódjuk az egész földön.” (I. Mózes 7,2–3)

„A tiszta állatok közül, és a tisztátalan barmok közül, a madarak közül, és minden földön csúszó-mászó állat közül kettő-kettő ment be Noéhoz a bárkába, hím és nőtény: amint Isten megparancsolta vala Noénak.” (I. Mózes 7,7–8)

A *böhémáh* héber szó, amelyet itt „állatnak” fordítottak, az összes szárazföldi gerinces állatra vonatkozik, a *remesz* pedig a csúszómászókra. Noénak nem kellett magával vinnie víziállatokat, mert ezek életét az özönvíz nem úgy fenyegette, mint a szárazföldiekét. Az özönvíz nyilvánvalóan a tengeri élővilágban is nagy pusztítást végzett, de mi ne kérjünk számon mást Noétól, mint amit Isten rábízott: a szárazföldi állatok átmentését. Akváriumoknak tehát nem kellett lenniük a bárkán.

Isten különböző állatfajokat teremtett, s egyedeiket nagy átalakuló- és alkalmazkodóképességgel alkotta meg. Az akkori fajok utódai ma – az emberrel ellentétben – sokkal nagyobb csoportot alkotnak, mint az a rendszertani kategória, amit *fajnak* (latinul *species*) nevezünk. Sok esetben azokat a mai fajokat, amelyek egy meghatározott eredeti fajtól származnak, a modern taxonómia *nemzetségnek* (*genus*) nevezi.

A faj a szokásos definíció szerint olyan organizmusok egy csoportja, amelyek egymással párosodnak (kereszteződnek), és ezáltal termékeny utódokat hoznak létre, de amelyek más faj egyedeivel nem párosodnak.

Bizhatunk-e a Bibliában?

Egy nemzetség vagy család (família) legtöbb faja esetén azonban nem ellenőrizték, hogy mely más fajokkal kereszteződhet és melyekkel nem. A kihalt fajoknál ez az ellenőrzés nyilvánvalóan lehetetlen. Valójában nemcsak fajok közötti keresztezések ismertek, de sok esetben különböző nemzetségekhez tartozó egyedek párosodnak, úgyhogy a „faj” egyes esetekben olyan magas szintű kategória, mint a „család”. Ha a „fajt” a nemzetséggel azonosítjuk, ez összhangban van a Biblia fogalomvilágával, amely ezeket a fogalmakat úgy használja, hogy az izraeliták könnyen felismerhetek egy fajt.

Például a ló, a zebra és a szamár valószínűleg egyetlen lószzerű fajtól származik, mivel képesek kereszteződni, bár utódaik többnyire terméketlenek. A kutya, a farkas, a prérifarkas és a sakál mind-mind valószínűleg egy kutyaszzerű őstől származik. A háziasított szarvasmarhák (amelyek *tiszta* állatok) összes különböző faja őstulkoktól származik, és így legfeljebb hét vagy tizennégy szarvasmarha lehetett a bárka fedélzetén. Elképzelhető, hogy az őstulok egy olyan marhafaj utóda, amely egyben a bölény és a vízibivaly őse is volt. Tudjuk továbbá, hogy a tigris és az oroszlán keresztezéséből hibridek születnek, amelyeket tiglánoknak (angolul liger vagy tigon) neveznek. Ezért ők valószínűleg ugyanattól az eredeti fajtól származnak.

Woodmorappe összesen 8000 nemzetséget számolt össze, a kihaltakkal együtt. Így nagyjából 16 000 állatot kellett felvenni a bárka fedélzetére. A kihalt nemzetségek esetén egyes paleontológusok hajlamosak minden új lelethez új nemzetségnevet rendelni. Ezt

A csapongó fantázia szüleménye?

azonban önkényesen teszik, és a kihalt fajok számát valószínűleg eltúlozzák.

Mi a helyzet a száuopoduszokkal, a legnagyobb dinoszauruszokkal, amelyek közé a nagy növényevők is tartoztak, mint például a Brachiosaurus, a Diplodocus és az Apatosaurus? Általában 87 száuopodusz-nemzetséget sorolnak fel, de ezek közül csak a 12-t tekintenek „biztosnak” és további 12-t „meglehetősen biztosnak”.

Egy gyakran feltett kérdés: „Hogyan tudta Noé az összes nagy dinoszauruszt elhelyezni a bárkában?” Először is, a 668 vélt dinoszaurusznemzetségből csak 106 nyomott tíz tonnánál többet kifejtett állapotában. Másodszor, a Biblia nem állítja, hogy az állatok teljesen ki voltak fejlődve. A legnagyobb állatokat valószínűleg fiatal példányok képviselték. Meglepőnek tűnik, de a bárkán lévő állatok átlagos mérete egy patkányéval egyezett meg (Woodmorappe kimutatása szerint), és csak 11 százalékuk volt lényegesen nagyobb egy juhnál.

Egy másik, az ateisták és a teista evolúcióelmélet képviselői által felvetett kérdés: „Hogyan élhették át az özönvizet a bakteriális kórokozók?” Ez a kérdés feltételezi, hogy a baktériumok több ezer éve éppen annyira specializálódtak és fertőzőek voltak, mint manapság – ebben az esetben a bárka minden utasának az összes ma létező betegséget el kellett volna kapnia. De a baktériumok akkoriban minden valószínűség szerint ellenállóképesebbek voltak, s még ma is sok baktérium vészeli át a kedvezőtlen időszakokat rovarokban vagy azok tetemeiben, legyenek bár azok kiszáradt

Bizhatunk-e a Bibliában?

vagy megfagyott állapotban. De egy gazda is hordozhatja a baktériumokat anélkül, hogy megbetegedne. Azt se felejtjük el, hogy manapság a gazdák degenerálódása megkönnyíti a mikrobáknak, hogy betegséget okozzanak, míg a múltban (a ma kórokozói) a gazda beleiben éltek anélkül, hogy betegséget okoztak volna.

A bárka mérete 300 x 50 x 30 sing volt (I. Mózes 6,15), azaz kb. 137 x 23 x 13,7 méter, ami 43 200 m³ térfogatnak felel meg. Hogy szemléltessük ezt a méretet, a bárka térfogatát 522 szokásos marhavagon térfogatával azonosíthatjuk, amelyek mindegyikében 240 juh fér el.

Ha az állatokat 50x50x30 cm-es, vagyis 75 000 cm³ átlagos térfogatú ketrecekben ill. kalitkákban tartották, akkor a 16 000 állat csak 1200 m² helyet vagy 14,4 marhavagont foglalt el. Még ha ezenkívül egymillió rovarfaj volt is a fedélzeten, az sem volt probléma, mivel ezek nagyon kevés helyet igényeltek. Ha mindegyik rovarpárt egy 10 cm oldalhosszúságú kalitkában (1000 cm³) tartották volna, az összes rovarfaj akkor is csak 1000 m³ térfogatot igényelt volna, ami további 12 marhavagon térfogatának felel meg. Akkor még elfért volna a bárkán öt, egyenként 99 vagonból álló szerelvény, és ez bőven elég lett volna Noé családjá, a takarmány tárolása, az állatok „kifutói” és a levegő számára. Mivel azonban a rovarok nem tartoznak a *böhémák* és *remesz* kategóriákba, Noénak valószínűleg nem kellett őket a fedélzetre vinnie, ezek túlélhették az özönvizet lebegő növénytakarókon, amint arra számos példa van. „Friss” szigetek, amelyek földmozgások vagy vulkanikus tevékenységek után jönnek létre, hamarosan

A csapongó fantázia szüleménye?

san benépesülnek kisebb szárazföldi állatokkal, amelyek tengeri úton, növénydarabokon, növényiszőnyegeken érkeznek meg.

Ha összeszámoljuk a szükséges térfogatot, megállapíthatjuk, hogy bőven maradt hely a takarmány tárolásához, a mozgáshoz stb. Az is lehetséges, hogy a ketreceket egymásra rakták, és a takarmányt rajtuk vagy mellettük tárolták, hogy minél könnyebben boldoguljanak. Így sokkal jobban kihasználhatták a bárkát, és elegendő tér maradhatott a szellőzéshez.

Még ha fel is tételezzük, hogy a ketrecek nem voltak egymásra rakva, akkor sem lett volna helyprobléma. Az állatok szállítására törvényileg előírt helyigény alapján Woodmorappe megmutatta, hogy az összes állat együtt kevesebb helyet foglalna el, mint a bárka három fedélzetén rendelkezésre álló terület fele. Ilyen elrendezés mellett a lehető legnagyobb mennyiségű takarmány és víz tárolható a ketrecek tetején, az állatok közvetlen közelében.

A bárka valószínűleg préselt, száraz és koncentrált takarmányt vitt magával. Noé valószínűleg főként gabonával és némi szénával vagy rostos anyaggal etette az állatokat. Woodmorappe kiszámolta, hogy a takarmánykészletek a bárka össztérfogatának csupán 15 százalékát foglalták el. Az ivóvízhez a rendelkezésre álló hely legfeljebb 10 százalékát kellett igénybe venni. Ez a helyigény még kevesebb lehetett, ha Noé fel tudta fogni és tárolni tudta az esővizet.

Hogyan távolította el Noé és családja naponta a több ezer állat ürülékét? Az ehhez szükséges munkát jelentősen csökkenteni lehetett, ha a ketrecek alja ferde

vagy rácsos volt, és az ürülék lecsúszott róla vagy átpergett rajta, majd vízzel leöblítették (víz bőven volt!), vagy az ürüléket komposztálták, és a férgek lebontották. A rácsszerű aljjal és egy alatta elhelyezett ferde deszkával ellátott ketrecek öntisztítóak. Ha a ketrecek jó sok alommal látták el, egy adag talán egy egész évre elég volt anélkül, hogy ki kellett volna cserélni. Az abszorbeáló anyagok (pl. fűrészpor, puhafaforgács vagy tőzegmoha) csökkentheték a nedvességtartalmat és így a kellemetlen szagokat is.

Nem volt lehetetlen tehát a Noénak adott feladat.

A biológiának az élőlények osztályozásával foglalkozó ága.

III.

RÉGÉSZET ÉS BIBLIA

Az előző fejezetben említett régészeti felfedezéseken kívül is bőséggel vannak leletek, információk, amelyek más forrásból igazolják a Bibliában feljegyzettek valódiságát.

Ábrahám kora

A Biblia bírálóinak egyik kedvenc terepe a pátriárkák kora. Ábrahám korából is vannak azonban leletek, amelyek az akkori szokásokat bemutatva fényt vetnek az ószövetségi történetek hátterére, a kort jellemző gondolkodásmódra.

„A következő példa világosan mutatja, hogyan támasztják alá ókori feljegyzések a Bibliai történeteket. Egy Nuziból származó adoptálási szerződés tájékoztat bennünket az örökbefogadás szabályairól. Egy Nashwi nevű gazdag ember fiává fogadta az ifjú Wullut. Az örökbefogadott fiatalembernek köteleznie kellett magát, hogy nevelőapja lányát feleségül veszi, és nevelőapját is annak haláláig eltartja. Nashwi halála után Wullu öröklő a családi vagyont, beleértve a csa-

lád bálványisteneit is, ha Nashwinak nem születik fia időközben. Ha fiai születnének, az örökbefogadott fiú a vér szerintiekkel egyenlő arányban osztozik az örökségen, de a családi bálványok a fiak tulajdonában maradnak. Más szövegek arról tájékoztatnak, hogy az örökbefogadott fiúnak a nevelőapja lányától született gyermekei a nevelőapa gyermekeinek számítottak annak egész életében. Ha ezt a helyzetet alkalmazzuk Jákóbra és Lábánra, teljes összhangot találunk a bibliai történet és a nuzi szövegek tükrözte állapotok között. Úgy tűnik, Lábánnak nem voltak fiai, amikor Jákób a családhoz érkezett, ezért fiává fogadta. Jákób feleségül vette Lábán lányait, de Jákób fiai apósa gyermekei maradtak annak haláláig (I. Mózes 31,28, 43). Később Lábánnak fiai születtek (I. Mózes 31,1), és ez megváltoztatta Jákób és feleségei jogi helyzetét a családban. Ezért nem volt joguk magukkal vinni a családi isteneket, amikor elhagyták Lábán házáat. Ezt a tény mind Jákób, mind Lábán elismerték (I. Mózes 31,30–32).

Az is szokás volt a nuzibeli szövegek szerint, hogy a hozomány részeként a férjhez adott leányoknak egy-egy szolgálólányt is adtak, pontosan úgy, ahogy Jákób is kapott Lábántól mindkét feleségével egy-egy szolgálólányt (I. Mózes 29,24, 29). Más szövegek is igazolták, milyen pontosan illenek a pátriárkák történetei annak a korszaknak a képébe, amelyben éltek. Ez készítette Alfred Jeremias Biblia-kritikust az alábbi kijelentésre: »Megmutattuk, hogyan egyezik a pátriárkákról szóló történetek miliője minden részletében az ókori Kelet civilizációjának a kérdéses korra jellemző

társadalmi viszonyaival. Tény, hogy mindez nem bizonyítja történelmileg Ábrahám létezését, azt azonban igen: életének Bibliai dokumentuma beleillik a kor képébe. Mindenesetre el kell ismerni, hogy a történet ősi eredetű, nem lehet későbbi korokban szándékosan kitalált elbeszélés. Tekintettel a fentebb említett körülményekre, elmondhatjuk, hogy a történetet könnyebben megírhatta volna századunk, a XX. század egy jó képességű szerzője az ókori Kelettel kapcsolatos régészeti eredmények ismeretében, mint mondjuk Ezékiás király egy kortársa, aki saját kora viszonyait jelenítette volna meg a leírásban, hiszen nem álltak rendelkezésre letűnt korokból származó emlékek. Wellhausen előfeltevése szerint a pátriárkákról szóló elbeszélés történelmi képtelenség. Most már bizonyított, hogy nem az. Ha Ábrahám élt egyáltalán, az csak a Bibliában leírt életkörülmények és feltételek között lehetséges. A történelemkutatásnak meg kell elégednie ezzel. Wellhausent pedig emlékeztetni kellene saját szavaira (*Komposition des Hexateuch*, 346.): *Ha a zsidó hagyomány valóságnak bizonyulna, örültség lenne más bizonyítékok után kutatni!*« (Siegfried Horn: *A bibliai régészet XX. század eleji feltárásai*, 9–10. o.)

Sodoma és Gomora: léteztek-e ezek a városok?

1964-ben Paolo Matthiae vezetésével egy régészeti expedíció kezdte feltárni az ókori Ebla városát, s 1974-ben a kutatók egy teljes, agyagtáblákból álló könyvtár-

rat találtak. A táblák keletkezése évszázadokkal Ábrahám születése előttre tehető. A táblák olyan városneveket is említenek, amelyekről egyesek úgy tartották, hogy csupán legendák, a fantázia szüleményei. „Szi-da-mu-ki (nyilván Szodoma) vagy Sza-dam-ki és Sza-bi-im (Cebóim) is azok közé a városok közé tartoztak, melyekkel Ebla kereskedelmi kapcsolatot tartott fenn... A két város a síksági pentapoliszhoz tartozott, ahol egyébként Lót is lakott az I. Mózes 19-ben leírt isteni ítélet előtt. Wellhausen és a forrásfelosztók úgy vélték, Sodoma és Gomora sohasem léteztek, csak a legenda szerint. Az Ábrahám idejéből származó, korabeli feljegyzések tehát ismét rációfólnak a Wellhausen-iskola szkepticizmusára.” (Gleason L. Archer: *Az ószövetségi bevezetés vizsgálata*, 210–211. o.)

Tudott-e Mózes héberül írni?

Mózes kora sem kerülhette el a kritikák ösztüzét. „Biblia-kritikusok a XIX. században nyomatékosan állították, hogy Mózes korában a héber írás még nem létezett. Ezt tekintették legerősebb érvüknek azon állításukat bizonyítandó, hogy Mózes öt könyvét több évszázaddal később írták. Ez a nézet persze már régen, még az I. világháború előtt megdőlt, de a közelmúltban még több olyan anyag került napvilágra, amely azt bizonyítja, hogy a héber írás sokkal szélesebb körben volt elterjedt Mózes korában, mint azt néhány évvel ezelőtt lehetségesnek tartották. Számos, a II. évezred első feléből származó betűírási feliratot találtak

Palesztina városaiban. A Sínai-félszigeten is számos betűírási feliratra leltek, ami azt mutatja, hogy a héber betűírás általánosan használatos volt éppen azon a területen, ahol Mózes a könyveit írta. A három évvel ezelőtt Ugaritban (Észak-Szíria) talált kis tábla a kánaánita írás teljes ábécéjét tartalmazza. Ez igazolta, hogy a héber ábécé a betűk ma ismert sorrendjében létezett az i. e. XV. században. Ezt eddig senki sem tartotta lehetségesnek. Így ez a felfedezés alapjaiban döntötte meg a kritikusok régi elméletét, mely szerint Mózes idejében még nem létezett írás, amely lehetővé tette volna öt könyvének megírását.” (Siegfried Horn: *A bibliai régészet XX. század eleji feltárásai*, 13. o.)

Az egyiptomi csapások

Az egyiptomiak soha nem írtak a vereségeikről, s nem részletezték az őket ért megpróbáltatásokat sem. Így aztán nem várhatjuk, hogy a zsidók kivonulásának részletes egyiptomi dokumentációja valaha is előkerül. Azonban egy különleges ókori feljegyzés a tíz csapás emlékének tűnik, amely a kivonulás bibliai időpontjának megfelelő időben szól ezekről:

„...különböző múzeumokban őrzött papiruszok megfajtése során kitért, hogy akadtak olyan leírások, amelyek számot adtak azokról a különleges eseményekről, amelyek a XVIII. dinasztia idejében, vagyis nagyjából i. e. 1500 körül játszódtak le... A szentpétervári Ermitázsban őrzött papiruszok egyike szerint: »A Napot fátyol takarja el és ragyogása nem jut el az em-

berhez. Senki nem élhet, ha a Napot felhők takarják el... A folyó kiszárad, még Egyiptom folyója is... A Föld a boldogtalanságba hull. Ez a föld (ország) nyugtalanná válik. Megmutatok neked egy felfordított világot: az történt, ami soha nem történt még meg ezelőtt!» A leideni múzeumban őrzött Ippuwer-papirusz további fontos adatokkal szolgál: »Csapások pusztítanak szerte az országban. Mindenütt vér. A folyam is vérből áll... Minden romokban! Bizony, a kapukat, az oszlopokat és a falakat elemésztette a tűz. A városok elpusztultak. Ó, hogy a föld megsemmisülhet a hangtól, és a káosz miatt nem létezhet tovább! A fák is tönkrementek. Nincs gyümölcs és fű sem található... Éhség... A gabona is megsemmisült mindenfelé... Az országban nincs fény.«” (Hédervári Péter: *Az egyiptomi tíz csapás és az Exodus*, Vigilia, 1978. január, 19. o.)

Hol laktak a héberek?

A héberek Kánaánba településével kapcsolatban is vannak régészeti leletek. „Évekig vitatkoztak a tudósok, hogy az amarnai táblákon említett habiruk, akik az i. e. XIV. században a Jordánon túlról érkezve megszállták Kánaánt, valóban a héberek-e vagy sem. A közelmúlt felfedezései megerősítik a két nép azonos voltát. A néhány évvel ezelőtt Beth-Sanban talált emlékoszlop, melyen II. Ramszesz felirata látható, említi a habirukat, akik Palesztinának ugyanabban a részében éltek, ahol a héberek az i. e. XIII. században, a bírák

korában. Egy újabb tábla az amarnai irattárból a habiruk egyik vezérét említi nevének feltüntetése nélkül, II. Amenhotep Memphisben nemrég felfedezett emlékoszlopa pedig Palesztinából elhurcolt habiru foglyokról tudósít.

Mind több és több tudós fogadja el a feltételezést, miszerint a habiruk a héberek voltak. Ha ez igaz, minden eddigénél szilárdabb bizonyítékunk van arra, hogy a héberek az i. e. XIV. században özönlöttek el Palesztinát, és hogy az amarnai táblák és más kortárs feljegyzések Kánaán elfoglalását mutatják be a kánaániták szemszögéből nézve. Ezt ábrázolja egy domborműtöredék a kb. i. e. 1349–1319-ig uralkodó Haremhauf király sírjából, amelyet trónra lépése előtt, még hadvezérként építtetett. A dombormű kánaánitákat ábrázol, amint aláztatosan bebocsátást kérnek Egyiptomba. A képet magyarázó töredékes felirat szerint: »idegenek, más népek kerültek helyükre... pusztítván mind őket, mind városaikat«. A feliratról azt is megtudjuk, hogy ezek a szerencsétlen emberek éheztek és állati módon tengődtek a pusztában, mielőtt Egyiptomba értek, hogy menedéket kérjenek. A felirat az i. e. XIV. századból származik, és minden jel szerint kánaánitákra vonatkozik, akiket Józsué és a héberek legyőztek, és városaikból, hazájukból száműzték.” (Siegfried Horn: *A bibliai régészet XX. század eleji feltárásai*, 16–17. o.)

„Merneptah fáraó »Izrael-sztéléje«, amelyet Petrie fedezett fel Thébában 1896-ban, Kr. e. 1229-ből származik, és az egyetlen ránk maradt egyiptomi utalást tartalmazza a zsidó népről mint »Izrael«-ről. Ennek az

egyiptomi királyt (Nagy Ramszesz fáraó fiát) dicsőítő éneknek a végén van egy lista népekről és helységekről. A hozzájuk fűzött megjegyzés azt hirdeti, hogy Merneptah megállíthatatlan csapatai ezeket már vagy meghódították, vagy kifosztották. A listán ott látjuk felsorolva a hettiták földjét, magát Kánaánt, a filiszteus Askelónt, az Ajjalon völgye mellett fekvő Gezert, a Palesztina északi csücskében található Janoámt (Lais-Dán mellett), Izráelt (ami inkább egy faji meghatározás, mintsem egy bizonyos város hely szerinti megjelölése) és a hónak földjét.

Ha Merneptah az izraelitákkal még az északi határ környékén is már mint Palesztina bizonyos részeinek birtokosaival találkozott, akkor világos, hogy a zsidó honfoglalás alapvetően már Kr. e. 1229 előtt befejeződött.

Mivel ez a palesztinai hadjárat Merneptah uralkodásának ötödik évére tehető, ő nem lehetett az exodus fáraója, ahogy azt a »késői időpont elméletének« képviselői állították. (Ezt a következtetést csak úgy tudjuk elkerülni, ha a Genesis feljegyzései ellenére azt feltételezzük, hogy voltak olyan zsidók, akik nem vándoroltak ki Egyiptomba Jákób háznépével együtt.) Merneptah – nyilvánvalóan – elég nehezen tudott volna annak a követelménynek eleget tenni, hogy először elengedi a zsidókat Egyiptomból, majd negyvenévi pusztai vándorlás és néhány évig tartó honfoglalás után már mint letelepedett néppel találja szembe magát Palesztinában, uralkodásának ötödik évében!" (Gleason L. Archer: *Az ószövetségi bevezetés vizsgálata*, 208. o.)

Salamon és a régészet

Az i. e. XI–X. század is szolgáltat bizonyítékokat a bibliai beszámolók hitelessége mellett. „A Biblia Salamont úgy mutatja be, mint bölcs embert, nagy építész, nemzetközi hírví kereskedőt. Jeruzsálem többszöri lerombolása, valamint a templom területének hozzáférhetetlensége kizárja, hogy ásatások révén nyerjünk bizonyítékokat Salamon impozáns építkezéseiről. Megiddóban ellenben felszínre került a Salamon korából származó réteg, hatalmas, 500 ló befogadására alkalmas istálló romjaival, és a kormányzó, valamint a szekerek főparancsnoka hivatalos helyiségeivel. Megiddó azok közé az erősített városok közé tartozik, amelyeket a Biblia Salamon kiterjedt építkezéseivel kapcsolatban említ, és ahol a király szekerei állomásoztak (I. Királyok 9,15; 10,26; II. Krónika 1,14).

A Biblia arról is tudósít, hogy Salamon hajókat épített Esiongáberben, ahonnan Ofirba vitorláztak, hogy a Salamonnal élénk kereskedelmet folytató országból aranyat hozzanak (I. Királyok 9,26; II. Krónika 8,17). Arról is találunk feljegyzést a Bibliában, hogy az arany, ezüst és bronz nagyobb bőségben volt Salamon uralkodása alatt, mint valaha is előtte vagy utána (II. Krónika 9,13–14, 27; 4,17–18; I. Királyok 7,46–47). A II. világháború előtt Nelson Glueck Edomban végzett ásatásai feltárták Salamon rézbányáit és egy nagy rézfeldolgozó központot Esiongáberben, a Vörös-tenger északnyugati csücskében. A 20 város feltárásakor számos, mai modern berendezésekre emlékeztető, kür-

tőkkel felszerelt olvasztót fedeztek fel. Salamon vagyónának nagy részét feltehetően a rézeszközök, -szerszámok, -fegyverek eladásából, a szomszéd népekkel folytatott kereskedelme révén szerezte. Ezeket a réztárgyakat ebben a nagyipari központban, »Salamon Pittsburgjében«, ahogy Nelson Glueck Esiongábert nevezte, állították elő.” (Siegfried Horn: *A bibliai régészet XX. század eleji feltárásai*, 19. o.)

Egy ostrom tanulságai

Királyok II. könyve 19. fejezete tudósít Jeruzsálem i. e. 701-es, Szanhérib (i. e. 704–681) asszír uralkodó általi ostromáról, amely különleges módon végződött.

„Azért azt mondja az Úr Assiria királya felől: *Be nem jő e városba, és nyilat sem lő bele, sem paizs nem ostromolja azt, sem sáncot nem ás mellette. Azon az úton, amelyen jött, tér vissza, de e városba be nem jő, azt mondja az Úr. És megtartom e várost, hogy megtartsam azt, én érettem és Dávidért, az én szolgálómért. És azon az éjszakán kijött az Úr angyala, és levágott az assiriabeli táborban száznolcvanötezet, és mikor jó reggel felkeltek, imé mindenütt holttestek hevertek. És elindult, és elment, és visszafordult Sénakhérib, Assiria királya, és Ninivében maradt.*” (II. Királyok 19,32–36) 1830-ban Ninive romjai között Robert Taylor talált egy hatszög alapú hasáb formájú prizmat, amely Színahhéeriba (Szanhérib) első nyolc hadjáratának leírását tartalmazza. A szöveg Ezékiás királyt is megemlíti, mint aki ellenállt az asszír hódítási törekvéseknek.

„Harmadik hadjáratomban Hatti ország ellen mentem... Amquarruna város vezetői, előkelői és lakossága, akik Padit, királyukat Assur ország szövetségét és felesküdtöttjét vasbilincsbe vervén Hazaqiyau-nak, a laudi országbelinek [Ezékiásnak, a Júda országbelinek] adták ki... Egyiptom királyai, ijász harcosokat, harci szekereket, lovakat... számtalan sereget gyűjtven szövetségesül magukhoz, azok segítségére mentek... Megütöttem velük és vereségüket okoztam... És Hazaqiyau, a laudi országbeli, aki nem hódolt meg az igámba: 46 erős városát fallal kerítettet, és a kis városokat, amelyek ezek környékén vannak, amelyeknek száma sincs, töltés hányásával és ostromgép közelvivésével, gyalogos roham harcával, aláásással, réssel, létrával körülzártam, elfoglaltam. 200 ezer 150 embert, kicsit és nagyot, férfit és nőt, a lovakat, öszvéreket, szamarakat, marhákat és juhokat, amelyeknek száma sincs, a belsejükből kivezettetvén a zsákmányba számoltam. Őt magát, mint ketrec madara, Ursalimmu város belsejében, királysága városában, olyanná tettem: sáncokat hányatván ellene, a városa kapuján kijövőt visszafordítottam gyalázatához...” (Ókori keleti történeti chrestomatia, Tankönyvkiadó, 171–172. o.) A bibliai történettel egybeesik Egyiptom említése, és az, hogy a hadjáratban, Jeruzsálemhez érve, változás következett be. Ezt írta: „A városa kapuján kijövőt visszafordítottam gyalázatához” – miért nem ment be a hódító? A „kalitkába zártam” dicsekvés nem más, mint annak elismerése, hogy az ostrom, ellentétben a többi városban elért sikerekkel, ezúttal eredménytelen maradt.

Júda királyai a Bibliában és a történelemben

„G. Hölscher azt írja az 1924-ben Ezékielről írott könyvében, hogy addigra már csaknem minden prófétai könyv a kritikusok kése alá került, Ezékiel kivételével, tehát legfőbb ideje volt sort keríteni erre is. Az Ezékiel könyvére vonatkozó legszélsőségesebb véleményt C. C. Torrey professzor, a Yale Egyetem tanára képviselte, azt állítván, hogy későbbi korokban létrejött, képzelet szülte, történetileg pontatlan mű. Korábban hasonló módon nyilatkozott Ezsdrás és Nehémiás könyvéről is, és tudós társai még Jeruzsálem Nabukodonozor általi elfoglalását is mesének tartották. Jeruzsálem pusztulásának megkérdőjelezése egyúttal a babiloni fogság, valamint a Círusz idején történt hazatérés kétségbevonását is jelentette. Az utóbbi évek felfedezései azonban megcáfolták e nézeteket. Lákis, Debir és más júdeai városok ásatásai azt mutatják, hogy ezeket a településeket Nabukodonozor napjaiban teljesen lerombolták; nem ismeretes, hogy bármelyiket is folyamatosan lakták volna a fogság éveit alatt. Jojákim király nevével ellátott pecsétlenyomatokat találtak Debirben és Béth-Semesben, amelyek igazolják ennek a rövid ideig (3 hónapig) uralkodó királynak a létezését.

Ezenkívül sok ékírásos agyagtáblát találtak Nabukodonozor babiloni palotájának romjai között, melyeket közvetlenül a II. világháború előtt fejtettek meg. Ernst F. Weidner professzor arra az eredményre jutott, hogy ezek az uralkodó raktáraiból az idegen alkalma-

zottaknak és a Babilonban száműzetésben tartózkodó királyi személyeknek folyósított ellátmányról szóló feljegyzések, amelyek többek között említést tesznek Jojákimról, Júda királyáról és öt fiáról, s azok zsidó származású házitanítóiról, akiknek olajat és bort vételeztek. Ez azt bizonyítja, hogy Jojákim király fogoly volt Babilonban abban az időben, amikor ezeket a táblákat írták (i. e. 592-ben és utána). E felfedezés kapcsán Albright professzor a következőt mondja: »Az utóbbi időben talált leletek megerősítették mind a Krónikák könyve korai keletkezését (kb. i. e. 400), mind a szerző gondosságát, amellyel összegyűjtötte anyag t a rendelkezésre álló régebbi könyvekből, dokumentumokból és a szájhagyományból...«

Ugyanebből a korból származik egy papiruszra írt arám nyelvű levél, melyet néhány évvel ezelőtt Egyiptomban találtak. A levelet Adon, Askelon királya írta Hofra fáraóhoz, ahhoz az egyiptomi királyhoz, aki eredménytelenül kísérelte meg az ostromlott Jeruzsálem felmentését (Jeremiás 37,5–7). Ebben a levélben Adon király értesíti a fáraót, hogy a babiloni hadsereg Palesztina partvidékén dél felé nyomul és már elérte Afeket. Azonnali segítséget kér Egyiptomból, hogy ellenállhasson.

A palesztinai uralkodó esete, aki Sedékiás királyhoz hasonlóan hallgatott Egyiptom hamis ösztönzésére és fellázadt babiloni főura ellen, segít megértenünk, milyen rettenetes csalódás volt Jeremiás kortársai számára az egyiptomi hadsereg tétlensége. Ez a levél is mutatja, milyen pontosan teljesedtek Jeremiás próféciái, amelyekkel a Júda körül lakó népet intette, hogy

szolgáljanak hűségesen Nabukodonozornak, és figyelmeztette őket, milyen rettenetes következményekkel járna, ha a babiloni király ellen lázadnának (Jeremiás 27,2–11).

Ez a dokumentum ráadásul egy korai példája az arám nyelven írt diplomáciai leveleknek, és mint ilyen, nagy meglepetést keltett a tudósok körében. Senki sem gondolta volna, hogy egy filiszteus király az i. e. VII. század végén arám nyelven írt Egyiptom királyának. Mivel ez a levél ugyanabból a korból származik, mint amelyben Dániel könyvének arám nyelvű fejezeteit írták, nagyon nagy fontosságú a Biblia kutatói számára. Volt idő, amikor Dániel és Ezsdrás könyveit hevesen támadták, azt állítva, hogy későbbi eredetűek, mivel arám nyelvű részeket tartalmaznak. Ma már azonban a tények ismeretében senki sem érvelhet ezzel, ugyanis az Egyiptom különböző részeiben talált, i. e. V. századból származó arám nyelvű dokumentumok az ellenkezőjét bizonyítják.

Mindig nehéz volt megmagyarázni, hogyan használhatták a Dárikot mint pénzegységet Círus korában, ahogy azt Ezsdrás 2,69 említi. Történészek szerint a »Dárik« szó nem vonatkozhat másra, mint arra az aranypénzre, melyet I. Dáriusz hozott forgalomba. Ha Ezsdrás 2,69-ben erről a Dárikról lenne szó, akkor azt kellene feltételeznünk, hogy Ezsdrás könyvének írója rosszul ismerte Círus korát, és könyvében a zsidók az idő tájt tulajdonképpen még nem létező pénzrendszert használnak. Ez a kérdés is megoldódott az utóbbi években: W. F. Albright és O. R. Sellers 1931-ben feltárta Beth-zur ókori várost Palesztinában, és megtalálta

azt a pénzermét, amelyet Palesztina területén a korai perzsa korban használtak. Ez pedig a görög ezüstpénz, az ún. attikai drachma. A Bibliai elbeszélés egy újabb kicsiny részlete bizonyult hitelesnek. (Az Ezsdrás 2,69-ben szereplő szó az angol Bibliában »dram«, tehát a fenti felfedezés azt igazolta, hogy a »dram« szó nemcsak az ismert perzsa Dárikkal azonosítható, hanem az abban az időben a héber lakta területeken még használatos görög drachma az a pénznem, amire a »dram« utal.)” (Siegfried Horn: *A bibliai régészet XX. század eleji feltárásai*, 31. o.)

Eszter és kora

„Nagyon kevés tudós volt hajlandó Eszter könyvének történelmi értéket tulajdonítani, hitelességét elfogadni. Még a fundamentalisták közül is sokan bizonytalanok voltak abban, hogy a könyvben a valóságban is megtörtént dolgokat jegyezték le. Azt ugyan nem tudjuk bizonyítani, hogy Eszter története történelem, de tény, hogy Súsá (a Bibliai Susán) feltárása bizonyította: Eszter könyve írójának nagyon jól kellett ismernie magát a susáni palotát, csakúgy, mint a perzsa udvar szokásait és rendjét, mivel a könyvben leírt körülmények feltűnően megegyeznek a közelmúlt régészeti kutatásainak eredményeivel. Néhány tudósra nagyon mély benyomást tett ez a tény, és elismerik, hogy csak olyan valaki írhatta le ilyen korhűen a történetet, aki közvetlenül ismerte a királyi palotát.

A történetből ráadásul az is kitűnik, hogy az I. Xer-

xész (Ahasvérus) uralkodásának utolsó szakaszában élő zsidókat a perzsák kedvező bánásmódban részesítették. Ezt a következtetést, melyre Eszter könyve alapján juthatunk, az a kereskedelmi levéltár is alátámasztotta, melyet évekkel ezelőtt Nippur városában talált a Pennsylvániai Egyetem expedíciója. A nagy nippuri üzletház, a »Murashu és Fiai« bankárok, ingatlanügynökök, alkuszok és kereskedők vállalkozása volt. Terjedelmes, több ezer dokumentumból álló irattárunk maradt ránk az I. Artaxerxész és II. Dáriusz uralkodása alatt folytatott tevékenységükről. Ezek az üzleti okmányok számos zsidó nevet tartalmaznak, olyan izraelitákét, akik kapcsolatban álltak ezzel a híres alsómezopotámiai üzletházzal. A feljegyzésekből kitűnik, hogy ezek a zsidók jelentős összegeket adtak kölcsön, nagy földbirtokok urai voltak, nagy értékű árucikkkel kereskedtek, vámszedők és a kerületek kormányzói voltak. A dokumentumokból nyilvánvalóan látszik, hogy Artaxerxész uralkodását megelőzően a zsidók meggazdagodtak és elnyerték a perzsák jóindulatát, ami arra utal, hogy ezt megelőzően történnie kellett valaminek, ami aztán ilyen kedvező viszonyokat teremtett számukra száműzetésük országában. Ezek a körülmények ugyanakkor arra is magyarázatot adnak, hogy miért talált Ezsdrás akkor olyan mérsékelt lelkesedésre a még Mezopotámiában élő zsidók körében, amikor hívta őket, hogy térjenek vissza igazi, de romokban heverő otthonukba. Ilyen módon, bár csak közvetve, igazoltnak tekinthetjük Eszter történetét.

Eszter könyvének történelmi hűségét azonban legjobban a Berliini Múzeumban nemrég felfedezett ékírás-

sos tábla támasztja alá. A Ungnad professzor a II. világháború idején ezeken a táblákon dolgozva egy szövegre bukkan, mely szerint egy Marduka nevű férfi – a Márdokeus név babiloni átírata – magas állami tisztiséget töltött be Susánban Xerxész uralkodása alatt. Rangja – »sipir« – arra utal, hogy befolyásos tanácsadó volt. Albright professzor, aki 1948-ban felhívta a figyelmemet erre a felfedezésre, akkor azt mondta, hogy korábban egyáltalán nem hitt Eszter könyvének történelmi hűségében, de ez a felfedezés meggyőzte arról, hogy a könyvben tárgyalt eseményeknek valós magjuk van. Ha csupán kitalált történet lenne, hogyan találhatnánk egy befolyásos állásban lévő férfit, akinek ugyanaz a neve, mint a Bibliában, nevezetesen Márdokeus, ugyanott, Susán városában, és pontosan abban az időszakban, melyben a Biblia szerint is élt.

Sem a Biblia feljegyzéséből, sem más forrásból nem áll rendelkezésünkre bizonyíték, ami arra mutatna, hogy Xerxész idejében (i. e. 486–465) az Eszter könyvében említetten kívül más Márdokeus nevű zsidó személy is közismert lett volna. Amikor ez az ember »nagygyá lett« a Perzsa Birodalomban élő »zsidók között, kedvessé az ő atyjafiaiak sokasága előtt« (Eszter 10,3), neve népszerűvé vált a zsidók körében, sok szülő adta gyermekének ezt a nevet. A »Murashu és Fiai« üzletház I. Artaxerxész idejéből (i. e. 465–424) származó feljegyzéseiben 61 zsidó személy nevével találkozunk. Különösen érdekes, hogy a 61 név 60 különböző személyre vonatkozik, és ezek közül 6 különböző zsidó viselte a Márdokeus nevet. Szemmel láthatólag valamennyien röviddel az Eszter könyvében feljegyzett

események után születtek. Egy kicsit később újra csökken a név népszerűsége, ami abból látszik, hogy a 46 zsidó név között, melyeket ugyanennek a cégnek a II. Dáriusz király (i. e. 424–405) idejéből származó feljegyzései említenek, már nem találunk Márdokeust. Ezekből a kereskedelmi dokumentumokból sok más következtetést is levonhatunk, de a fenti néhány megfigyelés is elegendő annak bemutatására, milyen sok közvetett és közvetlen bizonyíték igazolja a Biblia egyik leghevesebben támadott könyvét.” (Siegfried Horn: *A bibliai régészet XX. század eleji feltárásai*, 30–34. o.)

A templom újjáépítésének ellenzői

A jeruzsálemi templom újjáépítése korának két negatív szereplőjéről is tudósítanak a leletek. „Szanballatról az egyik elephantinói arámi nyelvű papirusz beszél, mint a perzsa tartomány, Samária kormányzójáról II. Dáriusz idejében. Ez magyarázatot ad arra is, miért volt olyan különösen veszélyes ellenfele a zsidóknak, és hogy ellenségeskedését Nehémiás miért nem hagyhatta egyszerűen figyelmen kívül. A Biblia feljegyzéseiből nem derül ki, hogy ő volt Samáriának, a Júdával szomszédos perzsa tartománynak a hivatalos kormányzója. Nehémiás emlékiratainak akkori olvasói ezt jól tudták, így nem kellett külön is említeni, nekünk azonban nem volt tudomásunk erről a tényről. Mióta tudjuk, milyen befolyásos ember volt, számunkra is érthetőbb, hogy Nehémiásnak ha-

tározottan és diplomatikusan kellett eljárnia, hogy munkáját egy ilyen félelmetes ellenség szeme láttára bevégezhesse. Az ammonita Tóbiás egy nagyon híres ammonita család feje volt, és palotájának romjai még ma is láthatók Észak-Jordániában. Az egyiptomi el-Fajjúm közelében talált Zénón-papiruszok, melyek a ptolemaidák korából származnak, úgy említik Tóbiás családját, mint akiknek kiterjedt kereskedelmi kapcsolataik vannak Egyiptommal. Ismét csak azt láthatjuk, hogy Nehémiás másik ellenfele is több volt, mint egy szomszédos ország közönséges polgára. Befolyásos körökhöz tartozott, akik nem szívesen látták, hogy Júda újra erős nemzetté válik.” (Siegfried Horn: *A bibliai régészet XX. század eleji feltárásai*, 36. l.)

Kumrán és a szövegHITELESSÉG

„Több évvel ezelőtt az Ószövetség valamely részletének héber nyelvű kézírata sem volt ezerévesnél régiebb, ami azt jelenti, hogy csaknem 1500 éves volt az úr az eredetiek és a birtokunkban lévők között. Az Ószövetség tudósai lemondással vették tudomásul, hogy nem lehetnek olyan szerencsések, mint újszövetségi kollégáik.

A kritikusok azt állították, hogy sok minden történt az Ószövetség könyveivel az eredetiek és a birtokunkban lévő másolatok között eltelt hosszú évszázadok folyamán, ami 1400–2500 évet jelent, attól függően, melyik könyvről beszélünk. Ezért aztán kritikus tudósok saját véleményüknek megfelelően javították a

szöveget, míg a konzervatívok fenntartották meggyőződésüket, miszerint Isten sértetlenül őrizte meg a szöveget egészen a mai napig. Tehát a tudósok egyik csoportja logikai összefüggésekre építette az érveit, a másik a hitre. De egyik sem tudta tudományos bizonyítékkal alátámasztani érvelését.” (Siegfried Horn: *A bibliai régészet XX. század eleji feltárásai*, 43. o.)

A qumráni leletek azonban nagyon sok kérdésre választ adtak – arra a legfontosabb kérdésre is, hogy vajon a Biblia szövegét valóban úgy változtatgatták-e, ahogyan a kritikusok feltételezték.

„Az Ésaías-tekercs szövege igazolja, hogy keletkezése – valószínűleg az i. e. II. vagy I. évszázad – óta Ésaías könyvének szövege egészen napjainkig semmit sem változott. Az írnok nem volt túl gondos másoló, számos helyesírási hibát ejtett. Az is lehet, hogy valaki diktálta az eredeti tekercsot, és az írnok ez alapján írta a másolatot. Ez magyarázat lenne arra, miért cserélt fel olyan sokszor hasonló hangzású szavakat, ami biztos nem történt volna meg, ha látja a másolandó szöveget.

Millar Burrows professzor, az Ésaías-tekercs szerkesztője néhány előadást tartott a szöveggel kapcsolatban, és tekintve, hogy igen jól ismeri a kéziratot, a véleménye mindenképpen mérvadó. Őt idézem: »Viszonylag jelentéktelen kihagyások kivételével az egész könyv a birtokunkban van, és ez lényegében megegyezik a maszoretikus szöveggel. Észrevehető az alaktani és helyesírási eltérés, de a szöveg vonatkozásában feltűnő mértékű az egyezés. És ebben rejlik a fontossága, mivel alátámasztja a maszoretikus hagyó-

mány hitelességét. Vannak kisebb kihagyások, de ezek össze sem hasonlíthatóak a Septuaginta némelyik könyvében található hiányosságokkal.«

Albright, aki az elsők között ismerte fel a kézirat jelentőségét, és az első fényképeket mutatta róla, még mielőtt a sajtó értesülhetett volna erről a felfedezésről, a következőket mondta a kézirat fontosságáról a századokon át folyó másolás megbízhatóságára, pontosságára vonatkozóan: »Az Ésaías-tekercs a maszoretikus szöveg ősrégi voltát igazolja, és arra int, hogy ne javítgassunk könnyelműen, kedvünk szerint.« (I. m., 50–52. o.)

„Biztosak lehetünk abban, hogy a héber Biblia más-salhangzós szövege... oly pontossággal maradt fenn, amely valószínűleg páratlannak tekinthető a közel-keleti irodalmi művek viszonylatában.” (W. F. Albright, idézi: Vankó-Reisinger: *Bevezetés a Biblia tanulmányozásához*, 61. o.)

János evangéliuma

Természetesen nemcsak az Ó-, hanem az Újszövetség hitelességét is minden lehetséges irányból támadták az idők folyamán.

„János evangéliuma volt az egyik általánosan el nem fogadott könyv. Az Újszövetség tudósainak nagy része olyasvalakinek tulajdonította ezt az evangéliumot, aki az i. sz. II. század közepén élt, tehát nem János apostolnak. Ezt a téves feltevést először egy ismeretlen szerző evangéliumtöredéke ingatta meg, amely

a második század első feléből származik, és a negyedik evangéliumból vett idézeteket tartalmaz. Ez a felfedezés azt bizonyítja, hogy az i. sz. II. század első felében János evangéliuma már ismert volt Egyiptomban. Amikor 1935-ben ezt a töredéket megjelentették, a tudósok belátták, hogy felül kell vizsgálniuk János evangéliumával kapcsolatos álláspontjukat.

Csak néhány hét telt el, és egy másik, még szenzációsabb leletre bukkantak, mely bizonyította, hogy János evangéliumát az apostoli korban írták. A manchesteri John Rylands Könyvtárban egy kicsiny papiruszdarabkát találtak, melyen János 18. fejezetének néhány verse olvasható.

A szakértők egyetértenek abban, hogy a már néhány éve a könyvtár tulajdonában lévő papiruszdarabkát Egyiptomban írták – ahol találták is –, éspedig az i. sz. II. évszázad elején, így ez a létező legkorábbi újszövetségi kézirat-töredék. Ha tehát az i. sz. II. század elején János evangéliumát már ismerték és másolták Egyiptomban, ez azt jelenti, hogy bizonyos ideje már forgalomban kellett lennie. Ahhoz, hogy Kis-Ázsiából, ahol a hagyomány szerint írták, a Nílus menti országba jusson, időre volt szükség.

Ezért logikus a következtetés, hogy ezt a bibliai könyvet az i. sz. I. század fordulója előtt, azaz az apostoli korban írták. A felfedezés óta már olyan híres tudósok is, mint Deissmann, Dibelius, Kenyon és Goodspeed úgy nyilatkoztak, hogy a negyedik evangélium az apostoli korból származik.” (Siegfried Horn: *A bibliai régészet XX. század eleji feltárásai*, 41–42. o.)

Szakértők az újszövetségi iratok koráról és hitelességéről

William Albright, aki a világ első számú bibliai régésze volt, így írt: *„Már most hangsúlyozottan kijelenthetjük: semmi biztos alapja nincs annak, hogy az Újszövetség bármelyik könyvét későbbre datáljuk, mint körülbelül Kr. u. 80, és ez jó két nemzedékkal korábbi időpont, mint amit a mai radikálisabb újszövetségi kritikusok megadnak, azaz 130 és 150 között... Húsztól ötven évig terjedő időszak nem elég hosszú ahhoz, hogy észrevehető károsodást okozzon Jézus tanításainak lényegi tartalmában, sőt megfogalmazásában is.”* (Josh McDowell: *Több mint ács*, 40., 42. o.)

„Akkor tudjuk igazán felmérni az Újszövetség kézirat hitelességének óriási gazdagságát, ha összehasonlítjuk más, jelentős ókori források szöveganyagával.

Thuküdidész (Kr. e. 460–400) történeti munkáját mindössze nyolc kézirat alapján ismerjük. Ezek Kr. u. 900 körül, tehát működése után mintegy 1300 évvel keletkeztek. Hérodotosz történetének kéziratai hasonlóképpen kései és csekély számúak, és mégis, ahogy F. F. Bruce írja: *»Nincs olyan ókortudós, aki komolyan venne azt az érvelést, hogy kétséges Thuküdidész vagy Hérodotosz írásainak hitelessége, mivel a legrégebb, számunkra is használható kéziratok több mint 1300 évvel az eredeti művek után keletkeztek.«*

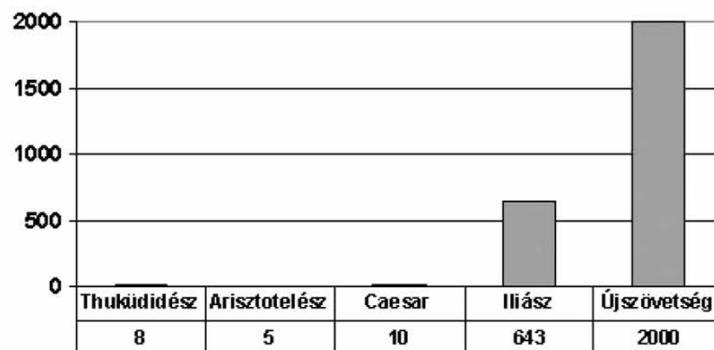
Arisztotelész Kr. e. 343 körül írta poétikai művét, de a rendelkezésünkre álló legkorábbi kézirat Kr. u. 1100-ban, azaz csaknem 1400 évvel később keletkezett, és a létező kéziratok száma jelenleg mindössze öt.

Bizhatunk-e a Bibliában?

Caesar Kr. e. 58 és 50 között írta a gall háborúkról szóló művét, amelynek hitelessége a halála után ezer évvel keletkezett, kilenc vagy tíz másolaton alapszik.

Ezzel szemben az Újszövetség hitelességével kapcsolatban szinte zavarba ejtő az anyag bősége. Krisztus élete és a második század közötti időszakot áthidaló korai papirusz kéziratok felfedezése óta rengeteg más kézirat is napvilágra került. Ma több mint kétezer az Újszövetség kéziratot másolatainak száma. Az Iliásznak, amely kéziratok számát tekintve az Újszövetség után a második helyen áll, 643 másolata van.

A kéziratok számának összehasonlítása

Sir Frederic Kenyon, a British Museum egykori igazgatója és főkönyvtárosa, akinél illetékesebb személy nem adhat szakvéleményt kéziratokkal kapcsolatban, a következőket írja: »Az eredeti fogalmazvány és

Régészet és Biblia

a legkorábbi fennmaradt bizonyíték időpontjai közötti intervallum tehát olyan kicsi, hogy gyakorlatilag elhanyagolható, és most már semmi kétség sem lehet afelől, hogy a Szentírást lényegében olyan formában ismerjük, ahogyan megírták. Az Újszövetség könyveinek mind a hitelessége, mind pedig az általános egysége véglegesen megalapozottnak tekinthető.»

J. Harold Greenlee, az újszövetségi görög nyelv tudósa hozzáteszi: »Mivel a tudósok általában megbízhatónak fogadják el az ókori klasszikusok írásait, annak ellenére, hogy a legkorábbi kéziratok oly sokkal az eredeti írások után keletkeztek, és a fennmaradt kéziratok száma sok esetben nagyon kevés, világos, hogy az Újszövetség szövegének megbízhatósága ennek megfelelően garantáltnak tekinthető.« (I. m., 44–45. o.)

A -ki végződés ezekben a nevekben egy földrajzi névre mutató szócska volt, melyet nem ejtettek ki.

IV. A DÖNTŐ ÉRV A HITELESSÉG MELLETT

A Biblia isteni eredete melletti legerősebb érvet a bibliai próféciaák jelentik. A prófécia fogalma mára sokat veszített fényéből, hiszen prófécianak nevezik például Nostradamus ködös és pontatlan jóvendöléseit, vagy Malakiás püspök leírásait, amelyek meglehetősen önkényesen értelmezhetők, ezenkívül jósok tömege kínálja szolgáltatásait – egy részük csaló, más részük okkult praktikákat úz –, korunkban a jóvendölések dömpingjét éljük, és ez alighanem egyre csak fokozódik.

Jelentős különbség van azonban mindezek és a bibliai próféciaák között. A Biblia szerint mi is az, hogy prófécia? Először az juthat eszünkbe, hogy a prófécia előre megmond valamilyen fontos eseményt, mielőtt az megtörténne. Ez így van, de a bibliai jóvendölések nemcsak ezért azért próféciaák, hanem mert próféták mondták el ezeket: olyan emberek, akiket Isten a követeiként hitelesített. Ebben különböznek alapvetően a jóvendőmondások és a próféciaák. Az Istentől származó próféciaák a Szentírásban vannak feljegyezve, egyértelműek, részleteikben beazonosíthatók, és ami a legfontosabb: minden kis részletükben beteljesedtek, il-

letve beteljesednek ezután.

Valóban központi helyük lenne a Bibliában a próféciáknak? Maga a Könyvek könyve tanúskodik ezek súlyáról. Péter apostol így ír: *„És igen biztos nálunk a prófétai beszéd is, amelyre jól teszitek, ha figyelmeztetek, mint sötét helyen világító szövevényekre, míg nappal virrad, és hajnalcsillag kél fel szívetekben; tudván először azt, hogy az írásban egy prófétai szó sem támad saját magyarázatból. Mert sohasem ember akaratóból származott a prófétai szó, hanem a Szent Lélektől indítatva szólottak az Isten szent emberei.”* (II. Péter 1,19–21)

A Szentírásban két könyv van, amelyeket profetikuskönyveknek neveznek: Dániel könyve és Jelenések könyve. A Bibliában összesen tíz úgynevezett vázlatprófécia van, amely képet ad a világtörténelemről, ezenkívül félezernél több úgynevezett pillanatképprófécia található benne, amelyek, mint egy pillanatképfelvétel, képet adnak a később bekövetkező történelmi események bizonyos részleteiről.

A számok is jelentősek, de tartalmukat tekintve is kiemelkedően fontosak a Biblia jövőndölései.

Jövőndölés *Babilon* ellen

A jövőndölések egy része népekre, városokra vonatkozik. Babilon városáról több jövőndölés van Jeremiás és Ézsaiás próféta könyvében – ezek a próféciák a város pusztulásáról, Isten ítéletéről szóltak egy olyan korban, amelyben el sem lehetett képzelni, hogy ez valóban megtörténjen.

Jeremiás által ezt üzenté Isten: *„És megfizetek Babilonnak és Káldea minden lakosának mindazokért a gonoszságaikért, amelyeket Sionban cselekedtek a ti szemeitek látára, azt mondja az Úr. Ímé, én ellened fordulok, te romlásnak hegye, azt mondja az Úr, aki az egész földet megrontottad, és kinyújtom reád kezemet, és levetlek téged a kőszikláról, és kiégett hegygé teszek téged. És belőled nem visznek követ a szegletre és az alapra, mert örökkévaló pusztaság leszel, azt mondja az Úr.”* (Jer 51,24–26) Ézsaiás próféta által pedig ezt: *„És olyan lesz Babilon, a királyságok ékessége, a káldeusok dicsekvésének díszje, mint ahogyan elpusztította Isten Sodomát és Gomorát; nem ülik meg soha, és nem lakják nemzetségről nemzetségre, nem von sátort ott az arabiai, és pásztorok sem tanyáznak ott.”* (Ésa 13,19–20)

Az ország a Tigris és az Eufrátesz folyók között fektült, földje a magas színvonalú csatornázás folytán rendkívül termékeny volt, Hérodotosz szerint két-háromszázszoros termést adott az elvetett rozs. Adottságait jól mutatja, hogy a későbbi Perzsa Birodalom egykilencede volt ez a rész, de jövedelmének csaknem az egyharmadát adta. A termékenység gazdagságát még fokozta a kereskedelem. Ilyen ország ellen hangzott el a jövőndölés: *„Pusztaság leszel!”*

„Ha a Közel-Keleten lett volna egy főváros, amelynek meghatározatlan ideig biztosan fenn kellett volna maradnia, akkor Babilon tűnt a legvalószínűbbnek. Ézsaiás próféciája a saját korában minden bizonnyal annyira abszurdnak tűnt, mintha valamilyen századunkbeli „szakértő” azt jövőndölné, hogy a New York-i Manhattan helyén egyszer majd egy pusztaság lesz és egyetlen épület sem fog állni. Ettől függetlenül

eljött az idő, amikor Babilont az idegen ellenség nemcsak elfoglalta és megdöntötte a hatalmát, hanem lakhatatlanná is vált amiatt, mert a környező földeket több mint két évezreden keresztül az Eufrátesz sós vizével öntözték és ezáltal a talaj sótartalma hihetetlen módon megnőtt. A muszlim hódítások után elkerültek, mint egy Allah által megátkozott helyet.

Az arab pásztorokra vonatkozó utalás igen lényeges ebben a szakaszban, különösen figyelembe véve azt, hogy a mezopotámiai területeken egészen a Kr. u. 7. századig egyáltalán nem éltek arabok. Ennélfogva *a vaticinium ex eventu* elmélete ebben az esetben is tartatatlan. Babilon helyét évszázadokon keresztül nagyobbbrészt csak feltételezések alapján állapították meg, és telljét Birsz Nimródnak hívták. Egészen a 19. századig nem sikerült megállapítani ennek az ókori nagyvárosnak a fekvését, amikor is Koldewey kiterjedt ásatai végül megadták a helyet, de az Egyesült Államok nyugati részének szellemvárosaihoz hasonlóan egészen napjainkig nem lakják emberek, a [turistacsalogató helyektől] eltekintve.” (Gleason L. Archer: *A ószövetségi bevezetés vizsgálata*, 612–613. o.)

A Tírusz elleni prófécia

Isten a tengerparti kereskedőváros, Tírusz ellen is ítéletet hirdetett Ezékiel próféta által:

„...így szól az Úr Isten: *Ímé én, Tírus, tereád megyek, és hozok fel ellened sok nemzetet, miként a tenger fölhozza hullámaint. És elhányják Tírus kőfalait és lerontják tornyait, s*

*levonszom még porát is róla, s kopasz sziklává teszem őt. Hálók kivetőhelye lesz a tenger közepén, mert én szólottam, ezt mondja az Úr Isten, s legyen a nemzetek ragadománya... Mert így szól az Úr Isten: *Ímé, én hozom Tírus ellen Nabukodonozort, Babilon királyát északról, a királyok királyát; lovakkal, szekerekkel, lovagokkal, sereggel és sok néppel... És faltörő kosával ütteti kőfalaidat, s tornyaidat lerontja fegyvereivel... És prédára hányják gazdagságodat, elragadozzák áruidat, letörlik kőfalaidat, s gyönyörűséges házaidat lerontják, köveidet és fáidat, s még porodat is a víz közepére hányják... És kopasz sziklává teszlek; hálók kivetőhelye leszel, hogy többé meg ne építsenek; mert én, az Úr szólottam, ezt mondja az Úr Isten... Rémségesen cselekszem veled és nem leszel; s keresni fognak, de többé örökké meg nem találják, ezt mondja az Úr Isten.*” (Ezékiel 26,3–5, 7, 9, 12, 14, 21)*

Nézzük meg pontról pontra a prófeciát:

- Tíruszt sok nép zúzza szét,
- csak egy szikla marad a városból, ahol a halászok a hálóikat fogják szárítani,
- először Nabukodonozor támad ellene,
- a város romjait a tengerbe vetik,
- nem építik fel többé a várost,
- még a nyomát is eltörlik.

Teljesedtek-e ezek a jövőndölések, és ha igen, hogyan?

„Kr. e. 585-ben – tehát egy évvel a prófécia keletkezése után – II. Nebukadnecár lerohanta Tíruszt, amely igen kívánatos zsákmány volt a szemében. A város a Libanon-hegység tövében terült el, és a földközi-tengeri térség legjobb kikötője volt az övé. 13 évi

ostrom után (Kr. e. 573) II. Nebukadnecár elfoglalta és kifosztotta a várost (Ótírusz). Ezzel Tírusz bekerült az újbabiloni birodalomba. Azután Kr. e. 539-ben Kürosz (Kr. e. 559–530), a Perzsa Birodalom alapítója és királya, elfoglalta a Babiloni Birodalmat. Ezzel Kr. e. 539-ben Tírusz perzsa uralom alá került. Az 1. és 3. prófécia ezzel beteljesül, de az egykori metropolis maradványai és a város romjai még léteztek. A 2. és 4–6. prófécia beteljesedése még hátravolt.

Negyed évezred múltán a prófécia további részletei is beteljesedtek. Kr. e. 334-ben, tehát az ítélet elhangzása után 252 évvel, a macedón Nagy Sándor Perzsia ellen vonult, és Granikosznál legyőzte a perzsa satrapákat, Kr. e. 333-ban pedig Issusnál III. Darius perzsa királyt. A perzsa király legyőzése után dél felé vonult Egyiptom ellen, és felszólította a föníciai városokat, hogy adják meg magukat, és nyissák meg előtte kapuikat. A városok egymás után kerülnek a kezére, csak Tírusz városának a sziklaszigeten épült része (Újtírusz) nem adja meg magát. A szigeten fekvő város jól meg van erősítve, és magas falak védik. Sándor figyelemre méltó és egyedülálló haditechnikát alkalmaz, hogy a szigetet meghódítsa. A szárazföldön fekvő Ótírusz leromboltatja, és a város romjaiból hatvan méter széles gátat épít a tengerszoroson át, amely a régi várost az újtól elválasztja. Mivel az egykor hatalmas szárazföldi Tírusz kövei és törmeléke nem bizonyulnak elegendőnek, a régi város földjéből is szórát a tengerbe. A közel kilométernyi hosszúságú gát építését úgy biztosítja, hogy mozgatható védőpajzsokkal, ún. „tek-nősbékákkal” látja el. Az utászok a parton mozgatha-

tó, többemeletes lövésztoronyokat (helopolokat) építenek íjászok és könnyű tüzérség számára. Ezek a legmagasabb ostromtoronyok, amelyeket a haditechnika valaha is ismert: 20 emeletesek, és 50 méteres magasságukkal messze a város falai fölé nyúlnak. Hét hónapos előkészület után ezek a szörnyetegek nehézkesen, de feltartóztathatatlanul gördültek Tírusz felé, és ezzel megpecsételték e város sorsát.

A szomszédos városok, amelyeket pánikba ejtett ez a várostrom, ellenállás nélkül megadták magukat. Csak a filiszteus Gáza állt ellen, de két hónapos ostrom után ezt is bevették, és ezzel megnyílt az út Egyiptom felé Nagy Sándor számára.

Mellesleg Nagy Sándornak éppenséggel nem állt szándékában bibliai próféciákat beteljesíteni, mégis – ahogy az történetileg bizonyított – mintegy 250 évvel a prófécia elhangzása után Isten ítéletének végrehajtója lett Ótírusz fölött. Ha az 1. és 3. prófécia már II. Nebukadnecár által beteljesedett, úgy Nagy Sándor volt az, aki által a 2. és 4. prófécia ugyancsak szó szerint megvalósult.

Ma, mintegy 2500 év elteltével az egykori Ótírusz helye még mindig alkalmas lenne egy város számára, de sohasem építették föl újra. Ezen a sík, terméketlen és elhagyatott környéken még mindig halászok teregetik ki száradni a hálóikat. A 6. próféciának megfelelően a régi Tírusznak még a nyomát is eltörölték. S az 5. prófécia szerint soha többé nem építenek várost ezen a helyen. Ez a kijelentés tulajdonképpen akár kihívás is lehetne az ateisták számára. Pénzt gyűjthetnének, hogy ezen a helyen várost építsenek Látszólag könnyű

ily módon szembeállni a próféciával, de Isten kijelentett akarata szerint még csak nem is támadhat senkiben ilyen szándék.” (Werner Gitt: *Meg van írva*, 118–119. o.)

Bár a jóvendölések csodálatra méltóan teljesedtek, a különböző népekről, városokról szóló próféciáknál sokkal jelentősebbek azok, amelyek a világtörténelemben valaha élt legfontosabb személlyel foglalkoznak.

Próféciák Jézus Krisztusról

Az Ószövetségben hatvan jelentősebb messiási prófécia, és körülbelül 270 olyan jóvendölésrészlet található, amelyek mind-mind egyvalakiben, Jézus Krisztusban teljesedtek be.

Jézus maga is az ószövetségi írásokra hivatkozott, amikor azt bizonyította, hogy Ő az előre megígért Messiás. *„És elkezdve Mózesről és minden prófétáktól fogva, magyarázta nekik minden írásokban, amik őfelőle megíráttak.”* (Lukács 24,27) *„És mondta nekik: Ezek azok a beszédek, melyeket szóltam nektek, mikor még veletek voltam, hogy szükséges beteljesedni mindazoknak, amik megíráttak a Mózes törvényében, a prófétáknál és a zsoltároknak énefelőlem.”* (Lukács 24,44) *„Mert ha hinnétek Mózesnek, nekem is hinnétek; mert én rólam írt ő.”* (János 5,46)

Az evangéliumok szerzői a beteljesedett jóvendölésekre hivatkoznak, amikor Jézus Messiás voltáról beszélnek. *„És oda jutva lakozott a Názáret nevű városban, hogy beteljesedjék, amit a próféták mondtak, hogy názáretinek fog neveztetni.”* (Máté 2,23) *„A vitéznek azért, mikor*

megfeszítették Jézust, vették a ruháit, és négy részre osztották, egy részt mindegyik vitéznek, és a köntösét. A köntös pedig varrástalan volt, felülről mindvégig szövött. Mondták azért egymásnak: ezt ne hasogassuk el, hanem vessünk sorsot rá, kié legyen. Hogy beteljesedjék az írás, amely ezt mondja: Megosztottak ruháimon, és a köntösömre sorsot vettek. A vitézek tehát ezeket művelték.” (János 19,23–24)

A zsidóságért végzett munkájában Pál apostol újra és újra a beteljesedett jóvendölésekkel próbálta rávezetni hallgatóit arra, hogy elfogadják Jézust mint Messiást, mint a bűnöktől szabadító Megváltót. *„Pál pedig, amint szokása volt, bement hozzájuk, és három szombatot át vitázott velük az írásokból, megmagyarázva és kimutatva, hogy a Krisztusnak szükséges volt szenvedni és feltámadni a halálból; és hogy ez a Jézus a Krisztus, akit én hirdetek nektek.”* (Apostolok cselekedetei 17,2–3)

Isten a legnagyobb gonddal különböztette meg Fiát, a Messiást, az emberiség Megváltóját mindenki másától, aki a múltban, a jelenben vagy jövőben valaha élt, él vagy élni fog. E megjelölések, jóvendölések az Ószövetségben találhatók – a Bibliának ez a része nagyjából ezer év alatt állt össze, és háromszáznál is több, Jézus első eljövételére vonatkozó utalást tartalmaz. Jézus a Biblia tanúsága szerint eljött a Földre, megszületett emberként, tanított, és életét adta az emberiségért. Krisztus másodszor is el fog jönni, ekkor már dicsőséges királyként, földi történelmünk végpontján. Erről is számtalan jóvendölés található a Bibliában. Annak a népszerű elképzelésnek, amelyet ma sokan vallanak, hogy Jézus nem fog eljönni, hanem a világ fejlődik odáig, hogy egyszer csak beköszöntsön egy aranykor

– bár sokak számára vonzó lehetne –, semmilyen bibliai alapja nincs. Jézus szemmel láthatóan, a történelem végpontján, konkrét történelmi eseményként, valószínűleg eljön követőiért, és mindenki látni fogja Őt. Jézus azt mondta, hogy „akkor sír a föld minden nemzetsége, és meglátják az embernek Fiát eljönni az ég felhőiben nagy hatalommal és dicsőséggel” (Máté 24,30). A Biblia tehát Jézus két eljövételéről beszél, és ezt a két eljövetelet keverték össze és értelmezték félre a korabeli zsidó írástudók.

Az nem lehetséges, kérdezhetné valaki, hogy ezeket a jövendöléseket utólag szabták a korábban megtörtént eseményekhez? A válasz egyértelműen nem. A Jézus első eljövételére vonatkozó utolsó próféciák négyszáz évvel az Ő fellépése előtt hangzottak el, ekkor született meg az Ószövetség (időben is) utolsó irata, Malakiás könyve. A Septuaginta, a héber nyelvű Ószövetség görög fordítása Krisztus születése előtt kb. kétszáz évvel készült. Ez a fordítás bizonyítja, hogy legkevesebb kétszáz évvel Krisztus előtt már megvoltak a jövendölések. Az Ószövetség iratait természetesen már jóval a fordítás előtt lejegyezték, és ezek bárki számára beazonosítható részleteket tartalmaztak az eljövendő Messiásról.

Néhány jellemző részlet

Isten útmutatásából, amelyet a Messiás származásával kapcsolatban adott, most csak azt emeljük ki, hogy az Ószövetség szerint a Messiás Dávid családjából szár-

mazik majd. Jeremiás 23,5-ben azt olvashatjuk, hogy a Messiás Dávid házából fog születni. „*Ímé, eljönnek a napok, azt mondja az Úr, és támasztok Dávidnak igaz magvat, és uralkodik mint király, bölcsen cselekszik, méltányosságot és igazságot cselekszik e földön.*”

Mikeás 5,2-ben Isten a világ valamennyi városa közül a kevesebb mint ezer lakosú Betlehemre mutat a Messiás szülőhelyeként: „*De te, Efratának Betleheme, bár kicsiny vagy a Júda ezrei között: belőled származik nekem, aki uralkodó az Izraelen; akinek származása eleitől fogva, öröktől fogva van.*”

A Messiásnak útkészítője is lesz, a „pusztában kiáltó szó”, az Úr ösvényének egyengetője, Keresztelő János: „*Ímé, elküldöm az én követemet, és megtisztítja előttem az utat, és mindjárt eljön az Ő templomába az Úr, akit ti kerestek, és a szövetség követe, akit ti kívántok; ímé, eljön, azt mondja a Seregeknek Ura.*” (Malakiás 3,1, vö. Ézsaiás 40,3)

Ez a Biblia-rész, és még néhány másik, időben is segít elhelyezni a Messiás megjelenését – ezek szerint Jézus akkor jött el, amikor még állt a templom Jeruzsálemben. Ennek óriási jelentősége van, ha tudjuk, hogy a templomot Kr. u. 70-ben lerombolták, s azóta sem építették föl újra – és nem is fogják. Az Aggeus könyvében szereplő leírás utal arra, hogy a Megváltó megjelenésekor a templom még áll majd, s dicsősége nagyobb lesz, mint a babiloniak által lerombolt templomé, hiszen ebben maga Isten jelenik meg, Jézus Krisztus személyében: „*És megindítok minden népet, és eljön, akit minden népek óhajtanak, és megtöltöm e házat dicsőséggel, azt mondja a Seregek Ura. Enyém az ezüst és enyém az*

arany, azt mondja a Seregek Ura. Nagyobb lesz e második ház dicsősége az elsőnél, azt mondja a Seregek Ura, és e helyen adok békességet, azt mondja a Seregek Ura." (Aggeus 2,7–9)

Dániel könyve beszél a templom eljövendő sorsáról, s arról is, mi lesz a Messiás sorsa – mit tesz vele a nép, amelynek az lett volna a feladata, hogy a Megváltó eljövetelére készüljön és várja Őt. „A hatvankét hét múlva pedig kiirtatik a Messiás és senkije sem lesz. És a várost és a szenthelyet elpusztítja a következő fejedelem népe...” (Dániel 9,26/a)

Sok-sok jóvendülés szerepel az idézett dánieli prófécia mellett Ézsaiás és a Zsoltárok könyvében, amelyek leírják a fogadtatást, mellyel Isten küldötte szembe találja magát: a saját vérei mint nép elutasítják, bár lesznek, akik elfogadják, de nagyobbbrészt a pogányok hisznek majd Őbenne. „És Ő néktek szenthely léssen; de megütközés köve és botránkozás sziklája Izráel két házának, s tőr és háló Jeruzsálem lakosainak.” (Ézsaiás 8,14) „Én, az Úr, hívtalak el igazságban, és fogom kezedet, megőrizlek és népnek szövetségévé teszek, pogányok világosságává.” (Ézsaiás 42,6) „Kevés az, hogy nékem szolgám légy, a Jákób nemzetségének megépítésére és Izráel megszabadultjainak visszahozására: sőt a népeknek is világosságul adtalak, hogy üdvöm a föld végéig terjedjen!” (Ézsaiás 49,6) „A Dávid házára és Jeruzsálem lakosaira pedig kiöntöm a kegyelem és könyörületeség lelkét, és reám tekintenek, akit átszegeztek, és siratják őt, amint siratják az egyetlen fiút, és keseregnek utána, amint keseregnek az elsőszülött után.” (Zakariás 12,10) „De én féreg vagyok s nem férfiu; embereknek csúfja

és a nép utálata. Akik engem látnak, mind csúfolkodnak rajtam, félrehúzzák ajkaikat és hajtogatják fejüket: »Az Úrra bízta magát, mentse meg őt; szabadítsa meg őt, hiszen gyönyörködött benne!«” (22. zsoltár 7–9)

A 41. zsoltár szerint a Messiást el fogja árulni egy barátja – Jézus visszahivatkozott erre a jóvendülésre az utolsó vacsorán. Zakariás próféta könyvében azt olvassuk, hogy Istent harminc ezüstre becsülik – ennyiért árulta el Júdás Jézust. „Akkor ezt mondtam nekik: Ha jónak látjátok, adjátok meg béretem! De ha nem, akkor tartásátok meg! Ekkor kifizették a béretem: harminc eziüstöt. Az ÚR pedig ezt mondta nekem: Dobb oda a kincsek közé ezt a becses értéket, amire engem becsültek! Fogtam tehát a harminc eziüstöt, és odadobtam az Úr házának kincsei közé.” (Zakariás 11,12–13)

Egy Dávid király által írott, az i. e. II. évezred legvégéről származó prófécia megjövendöli, hogy ennek az embernek a kezét és lábát átszúrják. A keresztre feszítés leírását, a 22. zsoltárt 800 évvel azelőtt jegyezték fel, hogy a rómaiak alkalmazni kezdték ezt a kivégzési módot:

„Mint a víz, úgy kiöntetem, csontjaim mind széthullottak, szívem olyan lett, mint a viasz, megolvadt belső részem között. Erőm kiszáradt, mint cserép, nyelvem ínyemhez tapadt, és a halál porába fektetsz engem. Mert ebek vettek körül engem, a gonoszok serege körülfogott, átlukasztották kezeimet és lábaimat. Megszámálhatnám minden csontomat, ők pedig csak néznek s bámulnak rám. Megosztoznak ruháimon, és köntösömre sorsot vetnek.” (22. zsoltár, 15–19)

A szenvedő szolga Ézsaiás könyvében

Ézsaiás könyve 52–53. fejezete a jövődölések koronája: részletesen beszél a Messiás küldetéséről, sorsáról.

„Ímé, jó szerencsés lesz szolgám, magasságos, felséges és dicső lesz nagyon. Miképpen eliszonyodtak tőled sokan, oly rút, nem emberi volt ábrázatja, és alakja sem ember fiaié volt: akképpen ejt ámulatba sok népeket; fölötte a királyok befogják szájukat, mert amit nekik nem beszéltek, azt látják, és mit nem hallottak, arra figyelnek. Ki hitt a mi tanításunknak, és az Úr karja kinek jelentetett meg? Felnőtt, mint egy vesszőszál Őelőtte, és mint gyökér a száraz földből, nem volt neki alakja és ékessége, és néztiünk reá, de nem volt ábrázata kívánatos!

Utált és az emberektől elhagyott volt, fájdalmaik férfia és betegség ismerője! Mint aki elől orcánkat elrejtjük, utált volt, és nem gondoltunk vele. Pedig betegségeinket ő viselte, és fájdalmainkat hordozta, és mi azt hittük, hogy ostoroztatik, verettetik és kínoztatik Istentől! Átszúrták őt a mi bűneinkért, összetörték a mi vétkeinkért, békességünknek büntetése rajta van, és az ő sebeivel gyógyultunk meg. Mindnyájan mint juhok eltévelyedtünk, ki-ki a saját útjára tért; de az Úr mindnyájunk vétkeit őreá vetette. Kínoztatott, pedig alázatos volt, és száját nem nyitotta meg, mint bárány, mely mézsárszékre vitetik, és mint juh, mely megnémul az őt nyírók előtt; és száját nem nyitotta meg!

Fogság és ítélethozatal nélkül ragadtatott el, és kortársainál ki gondolt arra, hogy kivágatott az élők földéből, hogy népem bűnéért lett rajta vereség?! És a gonoszok közt ádakt sírt neki, és a gazdagok mellé jutott kínos halál után: pedig

nem cselekedett hamisságot, és álnokság sem találtatott szájában.

Az Úr akarta őt megrontani betegség által; hogyha önlelkét áldozatul adja, magot lát, és napjait meghosszabbítja, és az Úr akarata az ő keze által jó szerencsés lesz. Mert lelke szenvedése folytán látni fog, és megelégszik, ismeretével igaz szolgám sokakat megigazít, és vétkeiket ő viseli. Azért részt osztok neki a nagyokkal, és zsákmányt a hatalmasokkal oszt, mivelhogy életét halálra adta, és a bűnösök közé számláltatott; pedig ő sokak bűnét hordozta, és a bűnösökért imádkozott!” (Ézsaiás 52,13–53,12 – pontosított fordítás szerint)

Így kezdődik a jövődölés: „Ímé, jó szerencsés lesz szolgám, magasságos, felséges és dicső lesz nagyon. Miképpen eliszonyodtak tőled sokan, oly rút, nem emberi volt ábrázatja, és alakja sem ember fiaié volt: akképpen ejt ámulatba sok népeket; fölötte a királyok befogják szájukat, mert amit nekik nem beszéltek, azt látják, és mit nem hallottak, arra figyelnek.” Különleges módon kezdődik a Messiásról szóló jövődölés: Isten szolgája előbb mindenkinél megvetettebb, utóbb pedig mindenkinél dicsőségebb, megbecsültebb lesz.

Blaise Pascal, a híres filozófus, aki maga is keresztény és Biblia-ismerő volt, így ír a *Gondolatok* c. művében: „Egészen a keresztalálig megalázott Isten. Messiás, aki halálával diadalmaskodik a halál felett... Melyik ember tündökölt nála fényesebben? A zsidó nép... őt jövődölte eljövetele előtt. A pogányság őt imádja eljövetele után. És mind a kettő – a pogány és a zsidó – egyaránt középpontjának tekintette. Ennek ellenére ki élvezte kevésbé e roppant feltűnést? Harminchárom esztendőből harmincat a világtól elvonulva élt. Három

év elteltével csalónak tartják, a papok és a főemberek elvetik, barátai és legközelebbi hozzátartozói megvetik. Végül övéi egyikétől elárulva, másikatól megtagadva és mindenkitől elhagyatva hal meg. Mi haszna van hát ebből a feltűnésből? Soha ember nem keltett ekkora visszhangot, de embert soha nem ért ennél nagyobb gyalázat. Híre csupán nekünk vált javunkra, hogy fel tudjuk Őt ismerni. Neki magának semmi sem jutott belőle.” (765. és 792. töredék)

Az 53. fejezet 1-2. verseiben így folytatódik a jövendölés: *„Ki hitt a mi tanításunknak, és az Úr karja kinek jelentetett meg? Felnőtt, mint egy vesszőszál Őelőtte, és mint gyökér a száraz földből, nem volt néki alakja és ékessége, és néztünk reá, de nem volt ábrázata kívánatos!”*

A zsidó népnek Jézus korára sajnos már egészen más elképzelései voltak a megígért Megváltóról, mint amit a bibliai könyvek elfogulatlan tanulmányozásával megérthettek volna Róla. Politikai szabadítót vártak, királyi hatalmú, nagy tekintélyű valakit, aki segít lerázni a gyűlölt rómaiak igáját, aki elhozza a függetlenséget a zsidóságnak, és minden nemzet között vezető helyet biztosít majd nekik. Jézusban csalódtak, mert Ő egészen más küldetéssel jött. *„Nem volt ábrázata kívánatos”* számukra, és a fájdalmas kérdést a későbbi beteljesedés igazolta: *„Ki hitt a mi tanításunknak?”* – a próféták tanúságtételének? A korábban idézett dánieli prófécia is kijelentette: a Messiásnak *„senkije sem lesz”*. A vezetők halálra adták, a nép inkább a gyilkos Barabbást kívánta szabadon engedni, a tanítványok elfutottak, Péter megtagadta őt... Jézus valóban egyedül maradt a keresztfán.

A zsidóság mint nép mind a mai napig élesen szemben áll Jézus személyével. Dr. Fischer Árpád budapesti orvos 1927-ben ezt írta: *„Jézus nevét előttünk, zsidók előtt egyházunk és történelemtanításunk úgy rejtegeti, mint bűnök bűnét, mint a bélpoklos fekélyét. A hivatalos zsidó nevelés és oktatás szerint Jézus népének [...] hitehagyott fia, mint ilyen gyűlöletes, és még a neve is átkozott.”* (Kiáltvány a zsidósághoz, Bp., 1927, 46., 65. o.) Ez a viszonyulás egészen Jézus korába nyúlik vissza. A Talmud, amely ma gyakorlatilag a zsidó vallás alapja, több évszázad vallási tanítóinak megnyilatkozásait tartalmazza, köztük az első század tanítóit is, tud Jézus személyéről. Dr. Fischer Árpád írásának előbbi részlete még rendkívül kulturált és mérték tartó a Talmudhoz képest – ez Jézust népámítónak és varázslónak mutatja be, aki vétekbe ejtette Izraelt, és aki a gonosztetteinek megfelelő büntetést szenvedti örök korszakokon át. A talmudi tüzes megnyilatkozást bizonyos, hogy csakis rendkívüli személy s az általa végbevitt rendkívüli események indokolhatták.

Az izraeliták számára Isten egy személy, dicsőséges és hatalmas Úr. Nem tudták elképzelni, hogy Isten Fia, aki maga is isteni személy, hogyan ereszkedhetne le egy názáreti ember formájában az emberek közé. S hogy azután ezt az embert elítéljék, majd bűnözők között kivégezzék, ez számukra több mint botrányos volt. Jézus szerintük nem lehetett Isten, mert a Messiás nem lehetett dicsőség nélküli valaki, nem lehetett olyan, aki szemben állt az ő vallásos nézeteikkel, és végképp lehetetlen volt, hogy gyalázatos halált szenvedjen. Fényes és dicsőséges királyt vártak, nem egy

szinte nincstelen názáreti ácsot, egy vándorprédikátort, akiben nem volt semmilyen világi ambíció. A kontraszt a várakozás és a valóság között botrányos és elfogadhatatlan volt. Ám ha megfelelően tanulmányozták és elfogadták volna a szentírás kijelentéseit, felismerhették volna Őt.

Így folytatódik a Messiás jellemzése: *„Utált és az emberektől elhagyott volt, fájdalomnak fia és betegség ismerője! Mint aki elől orcánkat elrejtjük, utált volt, és nem gondoltunk vele. Pedig betegségeinket ő viselte, és fájdalmainkat hordozta, és mi azt hittük, hogy ostoroztatik, verettetik és kínoztatik Istentől. Átszúrták őt a mi bűneinkért, összetörték a mi vétkeinkért, békességünk büntetése rajta van, és az ő sebeivel gyógyultunk meg. Mindnyájan mint juhok eltévelyedtünk, ki-ki a saját útjára tért; de az Úr mindnyájunk vétkeit őreá vetette.”*

Jézus emberként jött el, hozzánk hasonlónak lett: ugyanazt az emberi természetet vette fel, amelyet mi is örökölünk. Ismeri fájdalmainkat, gyengeségeinket, osztozott a kísértéseinkben. Velünk ellentétben azonban Ő soha nem követett el bűnt. Noha ártatlan volt, a mi bűneinkért mégis vállalta már az emberi létet is, és azon túl a bűneink büntetését. A jövődőlés elején olvashattuk, hogy „rút és nem emberi volt az ábrázata” – a kereszten valóban „rút és nem emberi volt ábrázata”, mert nemcsak testi, hanem lelki kínokat is szenvedett.

Jézus így kiáltott fel a kereszten: *„Én Istenem, én Istenem! Miért hagytál el engem?”* (Máté 27,46) – s ez a felkiáltás a valóságot fejezte ki. Azt tudjuk, hogy Isten a szeretetet, tudjuk, hogy a mennyei Atya szerette Jézust,

Jézus is szerette Őt, de hogy mit jelenthetett számukra, hogy ez a szeretetkapcsolat megszakadt, annak mélységeibe emberileg képtelenek vagyunk belemélni. Krisztus áldozata egyben az Atya áldozata is volt. Melyik szülő ne szenvedne, ha a gyermeke szenved? Az Atya ugyanúgy megszenvedte a megváltást, mint a Fiú. Együtt alkották meg a tervet, és együtt szenvedték el, hogy legyen jogunk egy megújult élethez, legyen esélyünk arra, hogy megtaláljuk helyünket a mindenségben, s örök életet nyerhessünk. A mi bűneink minden súlya a Fiúra, Jézusra nehezedett, amikor a mennyei Atyának azonosítania kellett Őt a bűnnel, és ítéletet mondani felette azért, hogy bennünket ne kelljen elítélnie, ha magunkra nézve elfogadjuk Jézus áldozatát. Bennünket jogosan érne a büntetés a bűneink miatt, Jézus pedig élénk állt, pajzsként, hogy ne bennünket érjen a büntetés, hanem életet adhasson nekünk – s erre nem volt más indítéka, csak egyszerűen a szeretet. Jézus *„megsebesített bűneinkért, megrontatott a mi vétkeinkért, békességünk büntetése rajta van, és az ő sebeivel gyógyultunk meg”*.

„Átszúrták a mi bűneinkért, összetörték a mi vétkeinkért, békességünk büntetése rajta van, és az ő sebeivel gyógyultunk meg” – ez a kijelentés utalás a keresztre feszítésre és a lándzsával való átdöfésre is. Négy prófécia is megjövendölte a kivégzés módját: *„Átlyukasztották kezeimet és lábaimat”* (22. zsoltár 17), *„Átszúrták a mi bűneinkért”* (Ésaiás 53,5), *„Rám tekintenek, akit átsegeztek”* (Zakariás 12,10), *„Micsoda sebek ezek a kezeiden? Azok, amelyeket az én barátaim házában ütöttek rajtam”* (Zakariás 13,6).

„Kínoztatott, pedig alázatos volt, és száját nem nyitotta meg, mint bárány, mely mészárszékre vitetik, és mint juh, mely megnémul az őt nyírók előtt; és száját nem nyitotta meg! Fogság és ítélethozatal nélkül ragadtatott el, és kortársainál ki gondolt arra, hogy kivágatott az élők földéből, hogy népem bűnéért lett rajta vereség?! És a gonoszok közt adtak sírt neki, és a gazdagok mellé jutott kínos halál után: pedig nem cselekedett hamisságot, és álnokság sem találtatott szájában.”

Az újszövetségi beszámolók szerint Jézus valóban nem védekezett a méltatlan vádak ellen. Azért nem szólalt meg, azért nem bizonygatta ártatlanságát, mert ez is az önkéntes helyettesítés része volt, el kellett hordoznia a vádolást, mintha megérdemelte volna.

„Ítélethozatal nélkül” vétetett el Jézus élete. Egyrészt szabálytalan volt az egész eljárás, amellyel megpróbálták elítélni. A szanhedrin, a vének tanácsa nem hozhatott volna egy éjszaka alatt ítéletet; a gyűlést a főpap házába hívták össze, nem a tanácssterembe, ami ugyancsak képtelen dolog volt; nem volt jelen a tanács minden tagja sem, mert nem értesítették azokat, akikről tudták, hogy esetleg Jézus mellett szólnának (erre volt példa más tanácskozások alkalmával). A tanúk elmentmondásba kerültek egymással, így a főpap Jézusból akarta kipréselni a saját maga elleni vallomást (é két mozzanat ismét elképesztő jogtalanság), végül a főpap megszagatta ruháját, ami a törvények szerint a legszigorúbban tilos volt. Másrészt Jézus azért is „ítélethozatal nélkül” halt meg, mert Pilátus kijelentette – akiből végül mégis kizsarolták Jézus ok nélküli elítélését –, hogy „én nem találok benne semmi bűnt” (János

18,38). Az egész „eljárás” az elejétől a végéig nem volt más, csak törvénytelen ségek példa nélküli sorozata.

„Kortársainál ki gondolt arra, hogy kivágatott az élők földéből, hogy népem bűnéért lett rajta vereség?!” – kérdezi a próféta, korábban pedig ezt írta: *„...és mi azt hittük, hogy ostromoztatik, verettetik és kínoztatik Istentől!”* Valóban: a kortársak közül senki nem értette, mi történik valójában a kereszten, az ott állók e próféciát beteljesítve csúfolták Jézust haláltusájában. *„Az arra menők pedig szidalmazták őt, fejüket csóválva és ezt mondván: Te, ki lerontod a templomot és harmadnapra fölépítéd, szabadítsd meg magadat; ha Isten Fia vagy, szállj le a keresztről! Hasonlóképpen a főpapok is csúfolódva, az írástudókkal és a vénekekkel együtt ezt mondták: Másokat megtartott, magát nem tudja megtartani. Ha Izráel királya, szálljon le most a keresztről, és majd hiszünk neki. Bízott az Istenben; mentse meg most őt, ha akarja, mert azt mondta: Isten Fia vagyok”* (Máté 27,39-43).

„És a gonoszok közt adtak sírt neki, és a gazdagok mellé jutott kínos halál után: pedig nem cselekedett hamisságot, és álnokság sem találtatott szájában.”

Jézus nem tett semmi rosszat, elítéltetése alaptalan volt. *„A gonoszok közt”* juttatták a sírba, *„bűnösök közé számláltatott”* – mondja a prófécia. Köztörvényes bűnözők között feszítették keresztre azért, hogy ezzel is lejárássák őt az emberek előtt. *„Két rablót is megfeszítettek vele, egyet jobb és egyet bal keze felől. És beteljesedett az írás, amely azt mondja: És a bűnösök közé számláltatott.”* (Márk 15,27-28) A bűnözőként kivégzetteknek nem járt tisztességes temetés, Jézus mégis „gazdagok mellé jutott”, Arimátiai József új, még nem használt sírjába

temették Őt. Drága illatszerekkel és balzsamozószerekkel együtt göngyölték lepedőkbe holttestét – így csak a legelőkelőbbeket temették akkoriban. Két zsidó főember rendezte meg így Jézus temetését. Korábban féltek nyilvánosan megvallani Őt, halálakor azonban – amikor ez valóban veszélyes volt – bátor hitvallókként cselekedtek. Egyikük elkérte Pilátustól Jézus testét, és a saját sírjába helyezte el, a másik drága illatszereket hozott, hogy a legnagyobb kegyelettel és tisztelettel temethessék el Jézust, akit a főtanács istenkáromlóként, Pilátus pedig lázítás címén ítélte halálra. Létezhet-e olyan emberi bölcsesség, amely képes lett volna évszázadokkal előre ilyen pontosan, világosan kijelenteni az eseményeket, vagy így alakítani a történéseket?

A prófécia így fejeződik be: *„És az Úr akarta őt megrontani betegség által; hogyha önlelkét áldozatul adja, magot lát, és napjait meghosszabbítja, és az Úr akarata az ő keze által jó szerencsés lesz. Mert lelke szenvedése folytán látni fog, és megelégszik, ismeretével igaz szolgám sokakat megigazít, és vétkeiket ő viseli. Azért részt osztok neki a nagyokkal, és zsákmányt a hatalmasokkal oszt, mivelhogy életét halálra adta, és a bűnösök közé számláltatott; pedig ő sokak bűnét hordozta, és a bűnösökért imádkozott!”*

A Szentháromság személyei együtt alkották meg az ember megmentésének tervét – ha lett volna más, egyszerűbb út, nyilván azt választották volna. De nem volt. Büntelen ember nincs, a bűn büntetést kíván, az ember önmagában gyöngé a jóra – nem lehetne örök életet adni neki, mert nem tudna élni a lehetőséggel. Így azonban Jézus magára vállalta a büntetést, így mindannyiunk számára megnyílt az út az örök életre.

Jézus személyének, áldozatának szívbeli elfogadása pedig átforgalmazza az embert, alkalmassá teszi az örök életre. Csodálatos ígéret és lehetőség ez.

A prófécia utal Jézus feltámadására is: ha *„önlelkét áldozatul adja”,* akkor *„napjait meghosszabbítja”.* Nem lesz eredménytelen az önfeláldozása: követőket, *„magot lát”,* *„és az Úr akarata az ő keze által jó szerencsés lesz”.*

Végül Isten megígéri, hogy *„részt osztok neki a nagyokkal, és zsákmányt a hatalmasokkal oszt”,* vagyis Jézus hatalommal fog visszatérni a Föld történelmének végpontján, hogy magával vigye a mennybe az övéit, akik elfogadták az Ő megváltói munkáját – visszatér azokért, akik szembefordultak a bűneikkel, és megváltozott életükkel alkalmassá váltak a soha el nem bukott lények társaságára.

A valószínűség-számítás és a prófeciák

De a jóslatok némelyikét bárki beteljesíthette, mondhatja erre valaki. Igen, mások életére talán szintén vonatkoztatható egy-két prófécia, nyilván más is született Betlehemben, esetleg Dávid családjából, de nem teljesült mind a hatvan lényeges jövendölés és a 270 részlet! Már az ésaiási prófécia is világossá teszi, hogy senki más nem jöhet szóba Jézuson kívül, de a rend kedvéért hívjuk segítségül a matematika tudományát.

A valószínűség-számítás kizárja a véletlen egybeesést. Ha a modern valószínűség-számítást nyolc prófécia alkalmazzuk, azt találjuk, hogy egy a 10^{17} -hez az esélye annak, hogy a történelem során valaki a mai

napig mind a nyolc próféciát beteljesítse. Ez annyi mint 1 a 100 000 000 000 000-hoz (százbilliárdhoz).

Az összehasonlítás kedvéért vessük össze ezt a valószínűséget egy másikkal: egy lottó ötös esélye, ha minden lehetséges kombinációt figyelembe veszünk, egy az 5 274 000 000-hoz, vagyis ennyi szelvényen lenne biztosan egy ötös. Ha a két valószínűséget a lehető legegyszerűbben összehasonlítjuk, azt kapjuk, hogy akkor egyezne ez a két esély, ha valakinek élete során több mint tizennyolcmillió-kilencszázhatvanezer öttalalatos szelvénye lenne – persze minden héten más és más. Az illető háromszázhatvannégy évig minden egyes héten egy-egy öttalalatos szelvényt töltene ki – ez egyszerűen lehetetlen, és nem csak a hosszú idő miatt.

Ám a Bibliában nem nyolc beteljesedett prófécia, hanem 3278 olyan szakasz van, amely megvalósult jövődöléseket tartalmaz. Werner Gitt számítása szerint ezek véletlenszerű beteljesedésének esélye még akkor is rendkívül magas, ha nem vesszük figyelembe a beteljesedések sorrendjét (ami természetesen újabb jelentős egyszerűsítés). Az általa kapott érték a $2,737 \cdot 10^{164}$. Mit is jelent ez? Ha elmozgatjuk a tizedesveszszót, akkor a 2737-es szám után még 161 nullát kellene írni – ez aránylik az egyhez.

Ha lenne egy akkora ládánk, amelybe ennyi golyó befér, és lenne közöttük egyetlenegy, amelyet megjelöltünk, akkor keverés után, becsukott szemmel azt az egyet kellene elsőre kihúznunk, így teljesülne ez a valószínűség. Az összehasonlítás kedvéért érdemes tudni, hogy az általunk ismert világmindenségben összesen 10^{80} darab atom van. Ha minden atom megfelelné

egy golyónak, akkor sem tudnánk előállítani a képzeletbeli ládánkat, csak 27 370 darab univerzumból összesen.

A véletlennek tehát semmilyen szerepe nem lehet.

Lehetséges, hogy valaki szándékosan teljesítse be a próféciákat?

Újabb ellenvetés lehet, hogy Jézus bizonyára szándékosan igyekezett beteljesíteni a próféciákat, hiszen pontosan ismerte őket. Mindenekelőtt azt tartjuk szem előtt, hogy ezek a próféciák nem olyanok, hogy egy részük teljesül, más részük nem. Éppen arról lehet felismerni a Messiást, hogy Vele kapcsolatban **minden** jövődölés beteljesedik. Az a kifogás, miszerint Jézus szándékosan teljesítette be a próféciákat, csak addig látszik hihetőnek, amíg nem látjuk meg, hogy a Messiás eljövételének sok részletét emberi igyekezettel egyszerűen nem lehetett beteljesíteni.

Amikor Heródes megkérdezte a főpapokat és az írástudókat, hol kell a Krisztusnak megszületnie, így válaszoltak: „Júda Betlehemében... mert így jövendölt a próféta.” (Máté 2,5) Eljövételének ideje, születésének helye, Júdás árulása, halálának módja, a nép viselkedése – a gúnyolódás, köpködés, bámészkodás, sorsvetés a köntösére stb. –, ezekre Ő nem lehetett semmilyen befolyással. A próféciák jelentős részét képtelen lett volna saját erőből beteljesíteni. Nem csoda, hogy Jézus és az apostolok a beteljesedett jövődölésekkel érveltek Krisztus állításának igazsága mellett.

Az apostolok tanúságtétele

Jézus legszűkebb tanítványi köre az életével tett tanúságot amellet, hogy Jézus valóban Isten Fia volt, feltámadt és a mennybe ment. Senki sem adná az életét, ha nem lenne biztos benne, hogy vele van az igazság. Az apostolok közül János kivételével mindenki erőszakos halált halt – nem kellett volna más, csak megtagadni hitüket, és élhettek volna tovább. Ők azonban annyira bizonyosak voltak annak igazságában, amit képviseltek, hogy vállaltak minden következményt. Állhatóságuk és a történelmi körülmények alapos végiggondolása arra a következtetésre vezet minket, hogy az evangélium történetei a lehető legpontosabban tartalmazzák mindazt, ami akkoriban Izraelben történt.

„Az újszövetségi feljegyzések elsődleges forrásértékéről a következőképpen nyilatkozott F. F. Bruce, aki a Manchesteri Egyetemen a bibliakritika és exegézis professzora: »És a korai prédikátoroknak nem csupán barátságos szemtanúkkal kellett számolniuk; sokan voltak ott kevésbé jóindulatúak is, akik szintén jól ismerték Jézus szolgálatának és halálának lényeges tényeit. A tanítványok nem engedhettek meg maguknak pontatlanságokat (a tények szándékos manipulációról nem is beszélve, hiszen az ilyesmit ezek azonnal és igen nagy örömmel leleplezték volna). Ellenkezőleg, az eredeti apostoli prédikációk egyik erőssége éppen abban állt, hogy magabiztosan a hallgatósághoz fordultak; nemcsak azt mondták, 'Mi vagyunk ezen dolgok tanúi', hanem ezt is: 'amint magatok is tudjátok' (Cselekedetek 2,22). Ha esetleg mégis hajlottak volna a tényektől való

legkisebb eltérésre is, azt valószínűleg megfontolják, mert ellenséges érzületű tanúk is jelen voltak a hallgatóságban.«

Lawrence J. McGinley (Saint Peter's College) ezt írja a feljegyzett eseményekkel kapcsolatban az ellenséges tanúk értékéről: »A kérdéses események szemtanúi még éltek, amikor a hagyomány már teljesen kialakult; ezen szemtanúk között sokan voltak az új vallási mozgalom elkeseredett ellenségei. Mégis, a hagyomány egy sor jól ismert cselekedetről és nyilvánosan tanított elvekről állította, hogy igaz, s mindezt egy olyan időszakban, amikor a hamis kijelentéseket kétségbe tudták vonni és kétségbe is vonták.« (...)

Will Durant történész kutató, aki egész életét ókori források elemzésének szentelte, így ír: »Az evangélisták... nagyon sok olyan esetet feljegyeztek, amelyeket a pusztán kitalálók elhallgattak volna – ilyesmiket például, hogy az apostolok vetélkedtek a Királyság előkelő helyeiért, hogy Jézus letartóztatása után elmenekültek, hogy Péter megtagadta Jézust, hogy Jézus Galileában nem tudott csodákat tenni, hogy kihallgatói néhol bolondnak tartották... hogy voltak csüggedt pillanatai is, vagy hogy a kereszten kétségbeesetten felkiáltott. Ezeket a jeleneteket olvasva senki sem vonhatja kétségbe a bennük szereplő alak valóságát. Az, hogy néhány egyszerű – még hozzá egyetlen nemzedékhez tartozó – ember csupán kitalálta volna ezt az erőteljes és vonzó személyiséget, ezt a magasztos etikát, és az emberi testvériségnek ezt a lelkesítő látomását, az az Újszövetségben feljegyzetteknél sokkal hihetlenebb csoda lenne. A bibliakritika két évszázada után is teljesen világosak maradtak Krisztus életének, jellemének és tanításainak a körvonalai, és a nyugati világ történelmének leglenyűgözőbb részét alkotják.« (Josh McDowell: Több mint ács, 48–50. o.)

Dániel könyve 9. fejezete – az egyedülálló kijelentés

Azok számára, akik még több bizonyítékra vágnak, Isten olyan azonosításról gondoskodott, amelyet lehetetlen eltéveszteni. A Bibliát megismerni kívánó emberek számára Isten pontosan megjelölte, hogy Krisztus mikor fog fellépni, meddig tanít és mikor hal meg. Ez a jövendölés Dániel könyvében található. Huber Lípót, egy század eleji katolikus teológus szerint a zsidók az ujjukon számolhatták ki, mikor jön el a Messiás. Ő egyértelműen azonosította az itt leírt egyik jövendölést. Nagy kár, hogy felismerése sem a katolikus, sem az általában vett keresztény köztudatba nem került be.

A Biblia próféciarendszeréről érdemes tudni, hogy a sok pillanatkép-prófécia mellett tíz, egyenként az egész történelmet átfogó, úgynevezett *vázlatpróféciát* tartalmaz. Ezekből négy található Dániel könyvében, egy az evangéliumokban – ez Jézus nagy apokaliptikus beszéde, amelyet Jeruzsálem pusztulásával kapcsolatban mondott el. A hatodikat a II. Thesszalonikai levél tartalmazza, az utolsó négyet pedig Jelenések könyve.

Ezek a vázlatpróféciák egy történelmi időből kiindulva a földi történelem végéig tekintik át az eljövendő eseményeket, Isten műve, Isten népe szempontjából. Azért vázlatpróféciák ezek, mert hosszú időt fognak át, és vázlatosan írják le a főbb eseményeket, írják le Isten megváltással kapcsolatos munkájának történe-

tét. Ezek mellett tartalmaz a Biblia sok ún. pillanatkép-próféciát is, amelyek egy történelmi időpontban egy jövőbeli eseményt villantanak fel, az akkori és a későbbi esemény közötti párhuzamosságok segítségével.

A Biblia harmadik vázlatpróféciájának egy része tömör és pontos eligazítást ad a Messiás fellépésével és sorsával kapcsolatban. Ez a rész Dániel könyve 9. fejezet 24–27. verseiben található:

„Hetven hét szabatott le a te népedre és szent városodra, hogy vége szakadjon a gonoszságnak és bepecsételtessék a bűn, s hogy eltöröltessék a hamisság és elhozasson az örök igazság, bepecsételtessék a látomás és a proféták, és felkenetessék a szentek szentje. Tudd meg azért és vedd eszedbe: a Jeruzsálem újraépítése felől való szózat keletkezésétől a Messiás-fejedelemig hét hét és hatvankét hét van, és újra megépíttetnek az utcák és a városfalak, mégpedig viszontagságos időkben. A hatvankét hét után pedig kiirtatik a Messiás és senkije sem lesz. És a várost és a szenthelyet elpusztítja egy következő fejedelem népe; és vége lesz mintegy vízözön által, s végig tart a háború, elhatározottat a pusztulás.

És egy héten át sokakkal megerősíti a szövetséget, de a hét közepén véget vet a véres áldozatnak és az ételáldozatnak, és a templomban pusztító utálatosság lesz, míg az enyészet és ami elhatározottat, a pusztítóra szakad.” (Pontosított fordítás szerint)

Először olvasásra nyilván nehezen érthető ez a szöveg, de a kulcsot a megfejtéséhez maga a Biblia szolgáltatja. Hogy megérthessük e jövendölésrészletet, szükség van az előzmények áttekintésére.

Isten már a szövetségkötéskor felhívta a zsidó nép figyelmét arra, hogy ha hűtlenek lesznek a szövetség-

hez, akkor idegen népek fogságába kerülnek (V. Mózes 28,36). Az i. e. VI. század idejére Izrael népe bálványimádásba merült, és szükségessé vált a történelmi fenyíték életbe léptetése, hogy Isten a zsidó népet feleszméltethesse a hitehagyás mélységeiből. A Babiloni Birodalom serege, Nabukodonozor király vezetésével meghódította Izraelt, és a népet fogságba hurcolta.

Néhány nemesi származású fiataalt a király kiképeztetett hivatalnoknak, közéjük tartozott Dániel próféta is, aki élete végéig magas tisztségeket töltött be az egymást követő királyi udvarokban.

Belsacár, az utolsó babiloni uralkodó idejében kapott Dániel próféta egy kijelentést Istentől, amely igen hosszú időszakot határolt be a történelemben: *„kétezer és háromszáz estéig és reggelig, azután kiderül a szenthely igazsága”* (Dániel 8,14). Azonban a próféta nem kapta meg azt a kijelentést, hogy mikortól kezdődik ez az időszak. Azzal azonban tisztában volt, hogy ez az idő nem egy kb. hatéves időszak – ha a 2300 napot elosztjuk 365-tel, csaknem hat és fél évet kapnánk. Már Jeremiás próféta megjövendölte, hogy hetven esztendőnek kell eltelni Jeruzsálem omladékain, vagyis eddig tart majd a fogság. Lehetetlen tehát, hogy a kijelentés csak néhány évet fogna át. Arról is beszélt a próféta, hogy hét hét alatt fog újjáépülni Jeruzsálem. Ezt ismét lehetetlen szó szerint venni, 49 nap alatt nem épülhetett újjá egy város. Ez a kétezer-háromszáz nap, amelyről olvastunk, kétezer-háromszáz évet jelent. Ezékiel könyvében, de Mózes könyvében is látunk példát arra, hogy Isten jelölheti kijelentéseiben az éveket napként. IV. Mózes 14,34-ben olvashattuk, hogy amikor a

kémek negyven nap után visszatértek, és elcsüggesztették a népet, Isten kijelentette, hogy a negyven nap miatt negyven évig fognak vándorolni a pusztában. Ezékiel 4,6-ban egy próféciában ezt mondja Isten a prófétának: *„Egy-egy napot egy-egy esztendőül számítottam néked.”*

Mivel nem volt meg még a kétezer-háromszáz éves időszak kezdőpontja, nem lehetett elhelyezni a történelemben. Dániel arra is gondolhatott, hogy Isten talán meghosszabbítja a fogságot erre a rendkívül hosszú időre, mert a nép állapota ezt szükségessé teszi.

Az Úr azonban nem sokkal ezután újabb kijelentést adott a prófétának, támpontot nyújtva a korábbi kijelentés megértéséhez. Az angyal ezt mondta Isten üzeneteként: *„Hetven hét szabatott le a te népedre és szent városodra.”* 70 hét, 70x7 nap = 490 nap, ami a prófétai nap-év elv szerint 490 év. Ebből a 2300 évből tehát, amit a próféta hallott, 490 év vonatkozik a zsidó népre. Azt is megtudjuk ebből a kijelentésből, hogy a két időszak, azaz a 2300 és a 490 év kezdőpontja azonos, a 2300-ból leszabotik, levágtat a 490 év.

Az angyal megadja a kezdő időpontot, és három fő részre osztja fel ezt a 70 hetet: *„A Jeruzsálem újjáépítése felől való szózat keletkezésétől a Messiás-fejedelemig hét hét és hatvankét hét van, és újra megépíttetnek az utcák és a városfalak, mégpedig viszontagságos időkben. A hatvankét hét után pedig kiirtatik a Messiás és senkije sem lesz. És a várost és a szenthelyet elpusztítja egy következő fejedelem népe; vége lesz mintegy vízözön által, és végig tart a háború, elhatározottat a pusztulás. És egy héten át sokakkal megerősíti a szövetséget, de a hét közepén véget vet a véres*

áldozatnak és az ételáldozatnak, és a templomban pusztító utálatosság lesz, míg az enyészet és ami elhatározottat, a pusztítóra szakad.” (Dániel 9,25)

Az angyal szavai szerint lesz egy rendelet, egy „szózat” Jeruzsálem újjáépítéséről. Ezután eltelik 7 hét – azaz 49 év –, és ennyi idő alatt épül újjá Jeruzsálem, áll helyre a nemzet élete. Ezt követi egy 62 hetes, azaz 434 éves időszak, amelyről ez a prófécia most nem beszél, és ezt követően fog fellépni a Messiás fejedelem. $62+7=69$ hét, marad tehát még egy egyhetes időszak. A maradék egy hét eseményei a következők: egy héten át a Messiás sokakkal megerősíti a szövetséget, tudniillik azokkal, akik hisznek Őbenne. A hét felén, azaz három és fél év után véget vet a véres áldozatnak és az ételáldozatnak. Ez arra utal, amit Pál fejteget a Zsidókhoz írt levélben, hogy az ószövetség Jézus Krisztus előképe volt. Ha pedig eljön a valóság, nincs szükség tovább a jelképekre, az előképekre. Az ószövetségi áldozati rendszer Jézus Krisztusra mutatott, és ennek tanulmányozásával jobban meg lehetett ismerni Őt. Jézus, az Isten béránya életét adta az emberiségért. A Messiás sorsát is tömören és drámaian írja le a prófécia: népe megtagadja, kiirtatik a Messiás, és senkije sem lesz.

A prófécia nem ér véget a Messiás halálával. Mi történt a „hét”, azaz a hét év végén? Ez az esemény nem volt más, mint István diakónus megkövezése (Apostolok cselekedetei 6,8–7,60). Ezzel a zsidó nép végképp visszautasította a Messiást, és mindazokat, akik tanúságot tettek róla. Ekkor járt le a nép kegyelmi ideje, eddig lett volna lehetőségük elfogadni a nekik küldött Megváltót. Ezután már nem választott nép többé a test szerinti Izrael, feladatait, kiváltságait a lelki Izrael, a Krisztushoz tartozók közössége vette át.

A most idézett próféciában burkoltan benne van a feltámadás is. Ennek a hét évnek a felén Jézus meghal, önmaga feláldozásával véget vet a régi áldozati rendszernek, beteljesíti a jövendöléseket és az előképeket. A hét év második felében hogyan erősítheti meg a szövetséget sokakkal? Csak úgy, hogy az Atya nem hagyja Jézust a halál, a sír fogságában, hanem feltámasztja Őt.

A prófécia szerint a nép keménységének szomorú következménye lesz: *„A várost és a szenthelyet elpusztítja egy következő fejedelem népe; és vége lesz mintegy vízözön által, végig tart a háború, elhatározottat a pusztulás.”*

Milyen szózat, vagyis milyen rendelet hangzott el Jeruzsálem újjáépítéséről? A zsidó nép, amikor hazatért a fogságból, több rendeletben is jogot kapott az újjáépítésre: előbb a templom, később pedig az egész Jeruzsálem újjáépítésére. I. e. 536-ban Círusz, a Perzsa Birodalom királya engedélyezte a templom felépítését, nem sokkal később megakadt a munka a környékbeli népek áskálódása miatt. 520-ban Dáriusz, a Perzsa Birodalom ura megerősítette a rendeletet. Ezek a rende-

letek a templomról szólnak. A prófeciánk azonban nem a templom, hanem Jeruzsálem újjáépítéséről beszél. Egyetlen rendeletet ismerünk, amely a templom felépítése után Jeruzsálem újjáépítéséről, és az egész júdabeli közigazgatás helyreállításáról rendelkezik, ez elolvasható Ezsdrás könyve 7. fejezetében. Artaxerxes Longimanus perzsa uralkodó rendelete ez, amelyet i. e. 457-ben adott ki: ebben megengedte a zsidóknak, hogy újjáépítsék fővárosukat, Jeruzsálemet, és helyreállítsák az egész júdabeli közigazgatást.

Ha ebből az i. e. 457-ből levonjuk a 70 hetet, ami 490-év, akkor az időszámításunk 0 pontján túllépve el fogunk jutni i. sz. 33–34-ig, s ha ebből visszafelé levonjuk az egy hetet, megkapjuk 26–27-et mint Jézus fellépésének a dátumát, és a 3,5 évet hozzáadva megkapjuk Jézus kereszthalálának dátumát, i. sz. 31 tavaszát (31 Nisán havát).

Ezek az időpontok pontosan így teljeselek. Amikor Jézus Krisztus fellépett, mintegy harmincesztendő volt – olvashatjuk Lukács evangéliumában. Jézus fellépését 26–27-re teszi a prófécia. Köztudomású, hogy a valóságban Jézus nem az időszámításunk 0 pontján született: Dionysius Exiguus szerzetes, aki a VI. században egyesítette a perzsa, római, görög és egyiptomi időszámításokat, tévedett négy-öt évet. Jézus i. e. 5 őszén vagy 4 elején született – így 27-ben, ahogy Lukács evangélista mondja, mintegy harmincesztendő volt.

Jézus tanításáról János evangéliumában olvashatjuk a legpontosabb idői kijelentéseket, a húsvéti utakat Jeruzsálembe, s láthatjuk, hogy három és fél évig tanított

– ez is beteljesedett. Jézus többször is kijelentette, hogy még nem jött el az Ő órája. Miért mondhatta ezt? A Megváltó pontosan tudatában volt mindannak, amit Dániel prófécija elmondott. Tudta, hogy három és fél évig tanítania kell, mert a szolgálata, küldetése csak akkor lesz eredményes.

Az Üdvözítőt alig néhány hónappal a fellépése után máris meg akarták ölni, Ő azonban került minden összeütközést, ezért is vándorolt egyik országrészből a másikba. Lukács evangéliumában (9,51) olvashatjuk, hogy Jézus egyszer elhatározta, Jeruzsálembe megy, mert tudta, hogy közel van az Ő órája. Az északi országrészben, amikor a legtöbben követték – mondhatni, amikor úgy tűnt, ez munkájának leggyümölcsözőbb időszaka – határozta el, hogy Jeruzsálembe megy. Miért? Mert pontosan tudta, hogy néhány hónapja van, és Nisán 14-e előestéjén Jeruzsálemben kereszthalált kell halnia, hogy megválthassa az elbukott emberiséget.

Mindezt elmondta a tanítványainak is, Máté 16. fejezetétől kezdve olvashatunk erről. Először Cezárea Filippinél jelentette ki Jézus, hogy Jeruzsálembe kell mennie, ott a főpapoktól elárultatni, megöletni, de harmadnapra feltámad. Nem hittek neki. A tanítványok ezekből a szavakból csak egyvalamit értettek meg: hogy Jeruzsálembe kell menni. Azért vetélkedtek akkor olyan sokat az első helyekért, mert ha a Messiás Jeruzsálembe megy, akkor biztos, hogy most valami nagy dolgot tesz majd, s ha ez így van, akkor mellette ők is lesznek valakik! Jeruzsálembe megy – erre figyeltek. Meg kell halnia – ezt nem hallották meg. Fő-

papoktól elárultatni – el sem merték képzelni. Harmadnapra feltámad – semmit sem tudtak kezdeni ezzel. Jézus azonban mindezeket pontosan tudta, hiszen meg volt jövendölve, hogy neki „ki kell irtatnia” az élők közül – Ő azért az óráért jött a világra, hogy az emberiség bűnadósságát egy összegben lefizesse. Azért jött, hogy meghaljon az emberekért, s ezzel utat nyisson nekünk egy új élethez, a bűnök rendezéséhez, a bűntől és a haláltól való szabaduláshoz.

Dániel prófécijának rendkívüli a jelentősége. Az Ószövetségben van egy idői kijelentés, amelyről Huber Lipót azt írta, amint már említettük, hogy az izraeliták az ujjukon számolhatták ki, mikor jelenik meg a Messiás. A vallási vezetők elküldték-e a napkeleti bölcseket, hogy menjetek el, mert nem most kell a Messiásnak megszületnie? Nem ezt olvassuk Máté evangéliuma 2. fejezetében. Még Heródes is és a főpapok is tudták, hogy ez a messiási időszak, mert Dániel jövendölését nem lehetett megkerülni. Tudták azt is, hogy hol kell megszületnie: Betlehemben.

Miért fontos ez a prófécia?

Először is azért, mert kiderül belőle, hogy Isten messzemenően felkészítette a zsidó népet és az emberiséget Jézus Krisztus eljövételére.

Másodszor az is benne foglaltatik, hogy az Úr kijelentette: Isten a saját életét adja azért, hogy nekünk életünk lehessen.

Harmadszor: Isten világosan kijelentette azt is, hogy a zsidó nép küldetési, kegyelmi ideje lejár, ezután Jeruzsálem elpusztul, mégpedig egy „következő fejedelem népe” által. Josephus Flavius *A zsidó háború*

című művében olvashatunk arról, hogy Titusz nem akarta lerombolni a templomot, de a népe dühét, pusztító szándékát nem tudta visszafogni. Egy „következő fejedelem”, Titusz csapatai rombolták le 70-ben Jeruzsálemet. Titusz ekkor még nem volt uralkodó, Vespasianus volt az, Titus közvetlenül utána lett császár, azaz fejedelem.

A jeruzsálemi templom lerombolásától fogva a zsidó nép máig diaszpórába kényszerült. A templomot nem építették fel újra, de már nincs is rá szükség. Béke sem lesz soha a világnak azon a részén, így mondta a prófeciánk: végig tart a háború, elhatározottat pusztulás.

A negyedik: ez a prófécia beteljesült Jézus első eljövételével, órára pontosan, mert Jézus nem véletlenül mondta, hogy ezért az óráért jött a világra. Nisán 14-e előestéjén, délután 3-kor Jézus nagy fennszóval kiáltott, és kiadta lelkét. Azon a napon, három és fél év után, a húsvéti bárány megáldozásának előestéjén a mi húsvéti bárányunk megáldoztatott értünk – I. Korinthus 5,7-ben mondja ezt Pál apostol. Ha ez beteljesedett, még valaminek be kellett teljesedni: ha az i. e. 457-ből kivonjuk a 2300-at, 1844-hez jutunk (0 év ugyanis nincsen). Mi teljesedett be? „*Kétezer-háromszáz estéig és reggelig, és kiderül a szent hely igazsága.*” Így is lehetne fordítani: megtisztítatik a szent hely. Ebben a kis könyvben nem tudunk erről részletesen beszélni, de a Biblia tanulmányozása nyomán megérthetjük ennek a mondatnak a jelentését. Ennek beteljesedése már Jézus második eljövételével van szoros kapcsolatban.

Az igazi Messiás ismertetőjegyei

Nem sorolhatjuk fel a háromszáznál több próféciát, csak néhányat. Dávid családjából kell származnia, Betlehemben kell megszületnie, és Názáretben nevelkednie. Pontosan 27 őszén kell fellépnie Palesztinában, amikor még áll a jeruzsálemi templom. 31 Nisán hónapjának 14. napján kell meghalnia. Bűnözők között feszítik keresztre. Nem a saját, kizárólag csak a mások bűnei miatt kell meghalnia: tiszta és ártatlan áldozatként, s három nappal később feltámad. Ezek és az összes többi jövendölés egyetlen emberben, és senki másban, Jézus Krisztusban teljesedtek be. Ezek a jövendölések minden előítélet-mentesen gondolkodót meggyőznek arról, hogy Isten létezik, mert más nem tudta volna kijelenteni az eseményeket előre, s így a Biblia valóban Istentől származó kinyilatkoztatás. Blaise Pascal szavaival zárjuk le vizsgálódásunkat: „Különféle, egymással ellentétes vallásokat látok, következőképpen mind hamis, kivéve egyet, amelyik nem az. Mindegyik a maga tekintélyére hivatkozva követeli, hogy higgyenek benne, és fenyegeti a hitetleneket. Ezen az alapon tehát nem hiszek bennük. Mert ezt akárki mondhatja, akárki kijelentheti, hogy ő próféta. Ám azt látom, hogy a keresztény vallásban beteljesedett jövendölések vannak, ezt pedig egyik sem mondhatja el magáról.” (Gondolatok, 693. töredék, Pődör László fordítása)

Isten így szól hozzánk Ésaías könyvében: „Emlékezzetek meg a messze régi dolgokról, hogy én vagyok Isten és

nincsen több; Isten vagyok, és nincs hozzám hasonlatos. Ki megjelentem kezdettől fogva a véget, és előre azokat, amik még meg nem történtek, mondván: tanácsom megáll, és véghezviszem minden akaratomat.” (Ésaías 46,9–10)

Beteljesedés után kitalált próféciák.

Forrás: Josh McDowell: *Több mint ács*, Timótheus Kiadó, Budapest.

Egymás utáni ötösök esélye sokkal kisebb, mint egyetlené, különösen az ilyen nagyságrendű jóval túlmutatna minden felfogható számon, ezért az egyszerűség kedvéért ezt itt nem kalkuláltuk bele.

Werner Gitt: *Meg van írva...*, 120–132. o.

Huber Lipót: *A Messiás megjelenésének ideje Dániel próféta szerint*, Hit-tudományi Folyóirat, 1902.

A zsidók az évet tavasztól tavaszig számították, ezért kell így jelöl-nünk a szóban forgó éveket.

ZÁRSZÓ

Ha úgy találtuk, hogy a Biblia bizalomra méltó, mit tegyünk most? A világ legegyszerűbb dolgát: nyissuk ki, és kezdjük el megismerni. Mivel a Biblia Istentől származik, jól megérteni is Isten segítségével lehet: forduljunk Hozzá bizalommal, kérjük az Ő segítségét egyszerű szavakkal, hogy megérthessük a könyvét. Olvassuk, és engedjük, hogy a könyv is olvasson minket. Bizonyára sok esetben találva érezzük majd magunkat, és az önmagunkról megismert igazság a szívünkbe hasít, de ne feledjük: aki feltárta rólunk az igazságot, az segíteni is fog, ha a jót akarjuk követni. Isten nem erő, energia, hanem személy, és személyes kapcsolatot szeretne kialakítani minden emberrel.

A Biblia segít megismerni Istent és önmagunkat. Az Írás kincseit csak kitartó munkával lehet felszínre hozni: rendszeresen szánjunk időt a tanulmányozására.

Hol kezdjük? A könyveket az elején szoktuk kinyitni, de ha most ismerkedünk a Szentírással, akkor célszerűbb a könnyebben érthető részekkel kezdeni, hogy megszokhassuk a könyv nyelvezetét, gondolkodásmódját. Érdemes az evangéliumokat olvasni először, vagy a Példabeszédek könyvét, amely tömör bölcsességeket tartalmaz.

Rohanni nem érdemes, egy rövid szakasz többszöri átolvasása után gondoljuk át, mit értettünk meg, milyen kérdéseink maradtak, s ahogy egyre előrébb hala-

dunk majd a tanulmányozással, választ kapunk a kérdéseinkre.

Milyen fordítást válasszunk? Leginkább Károli Gáspár fordítása ajánlható, mert a legszebb, legkifejezőbb fordításunk, bár kissé régies a nyelvezete, de ehhez hamar hozzá lehet szokni. A Károli-féle mellett érdemes több fordítást is megnézni egy adott szakaszhoz, sok esetben világosabbá válik a mondanivaló.

A rendszeres Biblia-olvasás során tapasztalni fogjuk, hogy a világ legrendkívülibb könyvét vettük a kezünkbe. Fogjunk hozzá bátran.

Mindazonáltal a különböző fordításokkal érdemes óvatosnak lenni. A katolikus Biblia ószövetségi részébe a középkor idején betettek néhány könyvet, amelynek semmi keresnivalója ott, másrészt van olyan Biblia-vers, amely hiányzik a szövegből (Apostolok cselekedetei 8,37), mert némely gyakorlat nem igazolható vele. Emellett a fejezetcímek sok-sok helyen úgy vannak megszerkesztve, hogy egyben értelmezések is (az eredeti kéziratokban nincsenek fejezetcímek, ezt később, a fejezetbeosztás után tették hozzá – ahány fordítás, annyiféle fejezetcím). A Jehova Tanúi-féle fordítás ismét csak egy koncepción alapul, a Jehova nevet tették be mindenhová, ahol nem szerepel az eredetiben (nem is szerepelhet a görögben semmiképp, de a héberben sem létezik „Jehova” név, és igazán senki sem tudja, hogy Isten négybetűs nevét, a JHVH-t hogyan is kellene kiejteni). Ez a fordítás látszólag törekszik a szövegűsége, az eredmény mégsem az igazi, mert a fordítóbizottság sok helyen a saját szája íze szerint formálta a szöveget, s nem egy újszövetségi tudós, akire a fordítók hivatkoztak, tiltakozott az ellen, ahogyan visszaéltek a nevével illetve a Biblia szövegével. A protestáns fordításokkal mindössze annyi a probléma, hogy egy színtelen szöveg lett fordítás végeredménye, és a Károli-féle fordítás hibáit kivétel nélkül benne hagyták a szövegben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- *Jó Hír*, bibliai folyóirat, 1994/3., Oltalom Alapítvány, Budapest
- Don Batten, Ken Ham, Jonathan Sarfati, Carl Wieland: *Kérdések a kezdethez*, Evangéliumi Kiadó, Budapest, 2003.
- Benedikt Peters, Bruno Schwengeler: *100 kérdés a Bibliáról*, Ethos, Budapest, 1998
- Vankó Zsuzsa: *Megvalósítható-e a prekonceptiók nélküli exegézis a Jefte-történet esetében?*, Sola Scriptura teológiai folyóirat, 2001/1–2.
- Vankó Zsuzsa: *Az „Úr Szolgájának” szenvedése és megdicsőülése – Ésa 52,13–53,12 írásmagyarázata*, Sola Scriptura teológiai folyóirat, 2006/1.
- Josh McDowell: *Több mint ács*, Primo Kiadó–Timótheus társaság, Budapest, 1991
- *Így keletkezett a Biblia*, Evangéliumi Kiadó, Budapest, 1995
- Gleason L. Archer: *Az ószövetségi bevezetés vizsgálata*, Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest, 2001
- Siegfried Horn: *A bibliai régészet XX. század eleji feltárásai*, Budapest, 1953
- Vankó Zsuzsa, Reisinger János: *Bevezetés a Biblia tanulmányozásához*, Bibliaiskolák Közössége, Budapest, 1993

- Werner Gitt: *Meg van írva...*, Evangéliumi kiadó, Budapest, 1995
- Szűcs Ernő: *Beteljesült jóvendölések*, Magyar Református Külmisziói Szövetség, Budapest, 1936
- Stramszki István, Nagy Viktória: *A megváltás története*, Sola Scriptura Teológiai Főiskola, jegyzet

